

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

ПРОФЕСИОНАЛНИ КРИМИНАЛИТЕТ
(мастер рад)

Ментор
Проф. др Дарко Димовски

Студент
Радомир Андрић
Број индекса: М007/17-о

Ниш, 2019. године

САДРЖАЈ

УВОД.....	3
I ПРОФЕСИОНАЛНИ КРИМИНАЛИТЕТ	4
1.1 Појам и карактеристике професионалног криминалитета	4
1.2 Појавни облици професионалног криминалитета.....	5
1.3 Врсте професионалног криминалитета	5
II ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ	6
2.1 Историјски развој организованог криминалитета	6
2.2 О појму организованог криминалитета.....	6
2.2.1 Појам организованог криминалитета у домаћој литератури	8
2.2.2 Појам организованог криминалитета у иностраној литератури	11
2.2.3 Појам организованог криминалитета у међународним организацијама.....	13
2.3 Разлике између појма организованог криминалитета и сличних појмова.....	14
2.3.1 Сличности и разлике између криминалитета „белог оковратника” и организованог криминалитета	14
2.3.2 Тероризам и организовани криминалитет	15
2.3.3 Транснационални и организовани криминалитет	17
2.3.4 Професионални криминалитет и организовани криминалитет	17
2.3.5 Организовани криминалитет и организовани злочин	18
2.4 Основне карактеристике организованог криминалитета	19
2.4.1 Савремени организовани криминалитет	22
2.4.2 Последице организованог криминалитета по безбедност државе	23
2.5 Типичне активности организованог криминалитета	26
2.5.1 Насиље.....	27
2.5.1.1 Напад	27
2.5.1.2 Убиство	28
2.5.1.3 Рекет	29
2.5.2 Трговина дрогама	30
2.5.3 Финансијски криминалитет.....	32
2.5.3.1 Прање новца.....	32

Професионални криминалитет

2.5.3.2 Фалсификовање	35
2.5.3.3 Утаја пореза	35
2.5.4 Трговина људима	36
2.5.5 Илегална трговина оружјем	40
2.5.6 Трговина људским органима.....	40
2.5.7 Компјутерски криминалитет („cyber crime“).....	41
2.5.8 Корупција	43
2.5.9 Трговина радиоактивним материјала	47
2.6 Организовани криминалитет у Србији и формирање свести о повећаној друштвеној опасности	48
2.6.1 Служба за борбу против организованог криминала	50
III КРИМИНАЛИТЕТ „БЕЛОГ ОКОВРАТНИКА“	51
3.1 Историјски развој криминалитета белог оковратника	51
3.2 Појам криминалитета белог оковратника	52
3.3 Обележја криминалитета белог оковратника	53
3.4 Типови криминалитета „белог оковратника“	56
3.5 Распрострањеност криминалитета „белог оковратника“ и примери	57
3.5.1 Учешће жена у криминалитету белог оковратника	61
3.6 Криминалитет „белог оковратника“ у Србији.....	62
3.6.1 Инкриминација криминалитета белог оковратника у нашем законодавству.....	63
IV ПОСЛЕДИЦЕ ПРОФЕСИОНАЛНОГ КРИМИНАЛИТЕТА.....	67
V СУЗБИЈАЊЕ ПРОФЕСИОНАЛНОГ КРИМИНАЛИТЕТА.....	70
5.1 Доказне радње прописане Закоником о кривичном поступку.....	72
5.2 Посебне доказне радње прописане Закоником о кривичном поступку	74
5.3 Друге мере и радње за сузбијање професионалног криминалитета.....	81
ЗАКЉУЧАК.....	85
ЛИТЕРАТУРА.....	87
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	92
АВСТРАСТ	93
БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА.....	94

УВОД

Професионални криминалитет, пре свега, представља опасност за општу сигурност, јавни ред, правну државу и легалност у привредном и финансијском пословању. Готово ниједна држава у свету није имуна на ову врсту криминалитета.¹

Значај презентовања, односно разлог одабира ове теме од стране аутора овог рада јесте у томе да се презентује професионални криминалитет као негативна друштвена појава која представља опасност за друштво у целини, као и да се укаже на последице овог криминалитета и мере и радње за његово сузбијање.

Структура овог рада односи се пре свега на појам, карактеристике, облике испољавања и врсте професионалног криминалитета, а даље кроз рад су презентована два основна облика овог криминалитета и то организовани криминалитет и криминалитет „белог оковратника“, односно њихов историјски развој, појам, сличности и разлике са сличним појмовима, дефиниције, основне карактеристике, типичне активности и стање ових врста криминалитета у нашој земљи.

Главни циљ обраде проблематике професионалног криминалитета јесте да се подигне свест целог друштва о његовој штетности, те да се укаже на чињеницу да ниједна држава света није поштеђена овог криминалитета. Организовани криминалитет, као и криминалитет „белог оковратника“ су у супротности са основним начелима демократског и правног уређења једне државе. Ове врсте криминалитета доводе у питање безбедност, како индивидуалну, тако и колективну, а такође и државну и међународну.

С обзиром на предње наведено, с правом се намеће питање сузбијања професионалног криминалитета, а које питање је обрађено у последњем делу овог рада, односно описане су мере и радње ради сузбијања овог криминалитета.

¹ Ђукић С, Савремени организовани криминалитет као облик угрожавања националне безбедности, Београд, 2016, стр. 127

I ПРОФЕСИОНАЛНИ КРИМИНАЛИТЕТ

1.1 Појам и карактеристике професионалног криминалитета

Вршење различитих кривичних дела у виду сталног занимања, које представља стални или повремени извор зараде односно прихода чини професионални криминалитет. Циљ професионалних криминалаца је стицање великих новчаних добити и (или) политичке моћи.²

Начин извршавања кривичних дела у оквиру професионалног криминалитета је брз, вешт, спретан, због чега је веома тешко открити професионалног криминалца, а такође треба истакнути и велику способност просторног маневрисања, која додатно доприноси његовом отежаном откривању. Професионални криминалци у младости најчешће нису били делинквенти и немају криминалну прошлост, они се регрутују из легитимних служби и признатих занимања, код њих су се развиле склоности да се криминално понашају и не осећају грижу савести, односно они се не кају због тога што посредством кривичних дела стичу зараду. Ова врста криминалаца избегава аматере и тражи друштво међу осталим професионалним криминалцима.³

Постоји више врста професионалних криминалаца. По Реклесу⁴ и Садерланду⁵ професионални криминалци могу да буду ситни преступници, професионалци-варалице, тешки криминалци и професионални лопови. Ситни преступници врше кривична дела без примене насиља (нпр. џепароши), и њих карактерише вештина и смиреност приликом вршења кривичних дела. Професионалци – варалице врше кривична дела путем преваре других лица уз примену различитих варалачких техника. Успех ових криминалаца је директно у вези и зависи од њихове спретности и вештине, а такође и њих карактерише ненасилно вршење кривичних дела. Занимљива је и чињеница да се ови криминалци тешко

² Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, Криминологија, Ниш 2012, стр.186-187

³ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, *Op.cit*, стр. 186-187

⁴ Reclès W, (1950, 1955, 1961), „The Crime problem“, New York, стр. 65

⁵ Sutherland E, (1937), *The professional Thief*, Chicago: University of Chicago

разликују од успешних бизнисмена, с обзиром на то да се и једни и други лепо облаче, имају пристојно понашање и манире, чиме остављају одређен утицај на друштво. Тешке криминалце карактерише употреба оружја у случају да не могу на други начин да остваре своје криминалне намере, а такође их одликује и примена насиља уопште. На крају, посебну категорију у оквиру професионалних криминалаца чине професионални лопови. Они краду професионално и сву енергију посвећују крађи, планирајући притом брижљиво сваку акцију, нпр. одабир места крађе, предмета крађе, планирање бекства, даљу продају украдене робе, осигурање алибија у случају да га ухвате и сл. Такође је важно напоменути да особа која улази у групу професионалних лопова не напушта свој легитимни посао. Начин на који престаје каријера професионалног криминалца је различит и то: смрт, старост и одлазак у старачки дом, диловање дроге, прекрај правила професије и избацивање из групе професионалних криминалаца, постану алкохоличари, наркомани или чак почну да се баве легалним занимањима.⁶

1.2 Појавни облици професионалног криминалитета

Професионални криминалитет се најчешће јавља у виду крађа, превара, корупције, фалсификовања, рекета, прања новца, утаје пореза, организовања проституције, трговања људима, трговања органима, трговања оружјем, компјутерског криминалитета и сл.

Ови појавни облици професионалног криминалитета детаљно су описани даље кроз рад и то кроз поглавља организованог криминалитета и криминалитета „белог оковратника“, који иначе представљају врсте професионалног криминалитета.

1.3 Врсте професионалног криминалитета

Постоје два вида професионалног криминалитета и то: организовани криминалитет и криминалитет „белог оковратника“.

⁶ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, *Op.cit*, стр. 187-188

II ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ

2.1 Историјски развој организованог криминалитета

Данас, криминалитет се понекада сматра урбаним феноменом, али током већег дела људске историје, руралне области су се суочавале са већином криминалних аката. У већини случајева, у оквиру села, чланови су држали криминалне активности на врло ниском нивоу; међутим, странци, као што су били гусари, друмски разбојници, и бандити су нападали трговинске маршруте и путеве, понекад опасно пореметивши трговину, повећавајући цене корисницима. Према криминологу Полу Ландеу, "гусари и бандити су за преиндустријски свет били исто што је данас организовани криминалитет за модерно друштво."⁷

Организовани криминалитет је своју експанзију доживео у тридесетих година XX века у САД-у и то за време прохибиције, а од стране кримилане организације састављене од италијанских етничких група под именом „La Cosa Nostra“. Ова криминална организација се бавила трговином алкохолних пића, дроге, оружја, плаћеним убиствима, организовању коцке и др. Параван за бављење овим криминалним активностима биле су области јавно допуштених (легалних) послова као што су дућани, продавнице цвећа, перионице рубља итд. Тајност пословања ове организације претпоставља придржавање тзв. „Закона ћутања“, чије непоштовање, односно откривање информација из пословања ове организације предвиђа смртну казну.⁸

2.2 О појму организованог криминалитета

Организовани криминалитет представља транснационално, национално или локално груписање високо централизованих организација које воде криминалци са намером бављења илегалним активностима, најчешће ради стицања профита и (или) политичке моћи. Веома је тешко и препознати овај облик криминалитета јер се илегалне

⁷ Ланде П, Организовани криминал, 2004.

⁸ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, *op.cit.*, стр. 186-187

активности најчешће преплићу са потпуно легалним делатностима. У настојању да се спречи откривање овог облика криминалитета, скоро целокупна имовинска корист стечена организованим криминалитетом инвестира се у поједина предузећа, установе или хуманитарне акције.⁹

Најшире гледано организовани криминалитет представља заједничко вршење кривичних дела од стране више лица која су се за то договорили, где је битан елемент координирана акција између више лица. Појавни облици „злочиначке организације“ могу бити банде, злочиначка удружења и сличне групе које су организоване на хијерархијском принципу. Основни циљ оваквог злочиначког удруживања представља стицање моћи и великих количина новца.¹⁰

Као што је наведено, организовани криминалитет потиче од давнина и постоји у скоро свим земљама и има тенденцију повећања. Он је предмет дискусије и разматрања криминолога, кривичара и експерата разних научних дисциплина. Присутан је и има велики утицај на све сфере живота. Такође, организовани криминалитет има способност да се инфилтрира у легалне друштвене појаве и да се прилагођава тренутној друштвено-политичкој ситуацији, како у једној земљи, тако и на међународном плану, због чега се веома тешко открива и што му даје висок степен опасности. Имајући у виду да се организовани криминалитет не испољава у свим земљама у истом облику, немамо јединствену и општеприхваћену дефиницију тог појма, већ постоји велики број дефиниција који овај појам сагледавају са политиколошког, криминолошког и кривичноправног аспекта.

Основни проблем односи се на прецизност садржаја термина „организовани“, који може имати више значења. У том смислу, често се под исти појам сврстава и организована криминална група, организовано криминално удружење или организација, па све до типа класичне мафије. Резултати бројних теоријских истраживања указују нам на основни проблем који се јавља у дефинисању појма организованог криминалитета, с обзиром на то да неки аутори сматрају да сви облици групног криминалног деловања не представљају и организовани криминалитет. Поборници овог мишљења истичу да је за постојање

⁹ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, *op.cit.*, стр. 192

¹⁰ *Ibid.*

организованог криминалитета, поред елемената који карактеришу организовано криминално деловање, нужан још један елемент - веза криминалне организације са државом и њеним органима.¹¹

Анализом садржаја криминолошке и кривичноправне научне и стручне литературе, може се закључити да не постоје идентични ставови међу ауторима о нужности постојања везе криминалне организације са државом и њеним ауторима, као битног елемента организованог криминалитета, мада већина аутора сматра да организовани криминалитет укључује везаност за деловање у оквиру јавних институција и повезаност са органима власти.¹²

2.2.1 Појам организованог криминалитета у домаћој литератури

Домаћи аутори, као и страни, углавном повезују организовани криминалитет посредно или непосредно са државом, њеним органима, политичком и привредном структуром.

По Добривоју Радовановићу, организовани криминалитет и државана власт морају бити у спрези, независно од тога која партија је на властима и који режим у питању. Од способности организованог криминалитета зависи колико ће доспети у врх власти и које ће структуре освојити, но по правилу то су полиција, судство али и парламент, а све да би се могло утицати на битне закључке, доношење закона и важне привредне одлуке.¹³

Ђорђе Игњатовић организовани криминалитет дефинише као врсту имовинског криминалитета, који карактерише постојање криминалне организације која обавља континуирану привредну делатност користећи при том насиље и корупцију носилаца власти. Овај аутор заступа мишљење да постоји шира и ужа дефиниција организованог криминалитета. О организованом криминалитету у ширем смислу може се говорити увек када одређене криминалне делатности обавља група људи. У ужем смислу, организовани криминалитет поред постојања групе криминалаца, подразумева још неке услове и то:

¹¹ Плазинић С, Појам и делатности организованог криминалитета, Београд, 2004, стр. 3

¹² Ibid. 4

¹³ Радовановић Д, „Криминалце штити држава“, чланак објављен у Вечерњим новостима, Београд, 25.10.1993, стр. 6

постојање криминалне организације са јасном поделом посла између чланова, организовање континуиране привредне (легалне и нелегалне) делатности усмерене на стицање профита, употреба (или претња) насиља као средства за постизање циљева, контакте са полицијом, правосуђем и извршном влашћу засноване на њиховом корумпирању, ради обезбеђења политичког имунитета од кривичног гоњења.¹⁴

Један од аутора који доводи у везу организовани криминалитет са појединим државним органима, привредним и финансијским структурама већег значаја и утицаја у свету је и Владимир Водинелић.¹⁵

Мићо Бошковић закључује да садржај појма организованог криминалитета обухвата организовано криминално деловање са циљем прибављања противправне имовинске користи и остваривања профита, али исто тако под овим појмом подразумева и оне облике организованог криминалног деловања где је криминална организација успела да успостави одређене везе са државом и њеним органима. Управо успостављена криминална веза са државом и њеним органима даје посебно квалитетан садржај таквој криминалној организацији, јер таква веза организованом криминалитету омогућава бољу заштиту илегалне и вршење легалне делатности, одређене концесије, остваривање значајног профита, што ствара услове да поједини његови шефови испоље интересовање и настоје да уђу у неке структуре политичке власти.¹⁶

Бојана Павишић истиче да организовани криминалитет обавезно подразумева постојање организацијске структуре, међусобне повезаности чланства са циљем прибављања користи, стварањем, прометом или коришћењем различитих добара и повезаности са утицајним привредним, административним и политичким снагама. Организовани криминалитет настоји да се понаша тржишно и да исто као легални привредни субјекти прихвата тржишне услове, с тим што у међународним оквирима овај криминалитет остварује утицај захваљујући огромним финансијским средствима којима

¹⁴ Игњатовић, Ђ, Организовани криминалитет-други део, Полицијска академија, Београд, 1988, стр. 25

¹⁵ Водинелић, В.: Криминалитет са мрежном структуром и организовани криминалитет профита, Безбедност МУП Р Србије, Београд, број 1/1998.

¹⁶ Бошковић Мићо: Организовани криминалитет, Полицијска академија, Београд, 1998, стр. 7-8

располаже, тако да се развија и ствара готово паралелно светско тржиште на којем се размењују разноврсна добра и услуге, па се у одређеним ситуацијама може говорити о злочиначком холдингу, картелу или предузећу.¹⁷

Мило Бошковић под појмом организованог криминалитета подразумева врсту делинквенције и типологију криминалних појава везаних за активност професионалних криминалних организација. То је делатност „привредног“ типа коју врше криминална удружења са строго утврђеном хијерархијом, дисциплином и нормама понашања. Појава се испољава у виду деловања организованих или полуорганизованих група и других облика удруживања, колективног вршења кривичних дела, у спреси са представницима локалне или државне власти, односно њених органа и институција. Осим тога, носиоци организованог криминалитета могу бити у посредној вези „пословног односа“ са представницима финансијских институција, привредних компанија и политичких странака.¹⁸ Мило Бошковић закључује да садржај појма организованог криминалитета обухвата организовано криминално деловање са циљем прибављања противправне имовинске користи и остваривања профита, али исто тако под овим појмом подразумева и оне облике организованог криминалног деловања где је криминална организација успела да успостави одређене везе са државом и њеним органима. Управо успостављена криминална веза са државом и њеним органима даје посебно квалитетан садржај таквој криминалној организацији, јер таква веза организованом криминалитету омогућава бољу заштиту илегалне и вршење легалне делатности, одређене концесије, остваривање значајног профита, што све ствара услове да поједини његови шефови испоље интересовање и настоје да уђу у неке структуре политичке власти.¹⁹

Зорица Мршевић истиче да организовани криминалитет представља посебну врсту пословног предузећа које има корене у политичко-економским условима друштва и које у домену криминалитета уноси факторе лидерства, групне дисциплине, послушности, сарадње и планирања, ради остваривања профита, што је један од услова ефикасности у

¹⁷ Павишић, Б.: Појаве савремених злочина-савремени међународни криминалитет, приручник, РСУП Хрватске, Загреб, број 3/1991

¹⁸ Бошковић Мило, Социјална патологија, Правни факултет Нови Сад, 2002, стр. 129

¹⁹ Бошковић Мило, *op.cit.*, стр. 129

политичком, економском и уопште друштвеном животу. Такође, наводи да организовани криминалитет не може да настави своје активности без макар и пасивног допуштања својих операција од стране органа правне присиле²⁰

У свом делу „Превенција и репресија организованог криминала, безбедност и друштвена самозаштита“ аутор Владан Васиљевић одређује појам организованог криминалитета као скуп више елемената и то:

- трајније удруживање већег броја лица
- слојевитост организације (руковођење, планирање, обезбеђење послова, извршење планиране делатности)
- подмиривање потребе грађана или ширих и ужих група, укључујући и државу, а све супротно важећим прописима
- средства и поступци у вршењу забрањене делатности²¹

2.2.2 Појам организованог криминалитета у страниј литератури

Појам организованог криминалитета је разматран од стране великог броја страних аутора. Заједничко за већину њих је да они појам организованог криминалитета у већини случајева вежу за деловање у оквиру јавних институција, као и повезаност са органима власти, тако да се појам организованог криминалитета сходно њиховим схватањима доводи у тесну везу са криминалитетом „белог оковратника“.

М.А. Елиот сматра да организовани криминалитет у свом садржају, поред организованости, планирања, поделе задатака, дисциплине и одговорности унутар криминалне организације чији је циљ остваривање добити и профита, обухвата и одређену везу са државом и појединим њеним органима, у виду сарадње органа који примењују закон са онима који га не поштују и желе да га изиграју. Такође, овај аутор сматра да је организовани преступ смишљен друштвени поремећај у коме група која има овлашћење да примени закон, сарађује у гажењу закона. У вези с тим, овај аутор наводи да се под

²⁰ Мршевић, З.: Организовани криминал, Актуелни проблеми сузбијања криминалитета, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1993, стр. 87-88, 93-96

²¹ Васиљевић, В, Превенција и репресија организованог криминала, безбедност и друштвена самозаштита, Београд, 1990, стр. 30-35

организованим преступом у ствари подразумева узајамни договор професионалних преступника да се на различите начине помажу. При томе, посебно се мисли на прећутне споразуме који се закључују између професионалних преступника и других службеника који се старају о примени закона, а да би се ови први заштитили од хапшења и кажњавања²²

О. Боетцхер наглашава да се организовани криминалитет одликује уређеним заједничким деловањем више лица (која теже да ово буде трајно) са циљем да се остваре директно или индиректно пословно покривени профити или пак утицај у области јавног живота тако што ће прибавити и нудити законом забрањене или контролисане производе и услуге, преузимати, односно контролисати легална предузећа, вршити кривична дела (ради обогаћивања), тежећи да илегалним методама остваре стварне монополе.²³

Жељко Сачић наводи да организовани криминалитет обухвата припремана, поделом посла, плански и професионално извршена тежа кривична дела, која могу починити најмање три међусобно повезана учиниоца удружена у криминално удружење, чија је сврха стицање и повећање финансијске добити и друштвене моћи, трајним, тајним и заједничким деловањем чланова, без поштовања међународних граница, уз примену насиља, застрашивања или корупције за осигурање свог илегалног опстанка, односно развоја криминалне делатности.²⁴

Дакле, иако не постоје идентични ставови страних аутора о нужности постојања везе криминалне организације са државом и њеним органима, ипак већина њих сматра да организовани криминалитет укључује везаност за деловање у оквиру јавних институција и повезаност са органима власти.

²² Елиот, М. А.: Криминал у модерном друштву-превод, "Свјетлост"-Сарајево, 1962, превод, стр. 114

²³ Драгана Петровић, Организовање злочиначких удружења, Српско удружење за кривично право, Београд, 1996. стр. 31-32

²⁴ Сачић, Ж.: Организовани криминалитет у Хрватској, МУП Р Хрватске, 1997, стр. 10

2.2.3 Појам организованог криминалитета у међународним организацијама

Дефиницију организованог криминалитета коју је прихватио Европски суд за људска права, дала је Европска унија (European Unions Working Group on Narcotics and Organised Crime). Та дефиниција садржи једанаест захтева од којих бар шест морају да буду испуњени да би се један кривични случај могао назвати и правно третирати као организовани криминалитет.²⁵ Три од једанаест захтева су обавезни, они морају да постоје у сваком случају:

- 1) Да је дело резултат организованог деловања више од два лица,
- 2) Да се ради о вршењу тешких кривичних дела,
- 3) Да је циљ њиховог вршења стицање добити или моћи,²⁶

Остали захтеви су варијабилни и зависе од околности случаја, али да би се дело сматрало организованим криминалитетом поред обавезних мора да има најмање три од осам варијабилних услова:

- 1) Да је сваки члан криминалне организације имао унапред одређени задатак или улогу,
- 2) Да је делатност криминалне организације планирана на дуже време или неограничено,
- 3) Да се делатност организације заснива на примени одређених правила интерне контроле и дисциплине чланова,
- 4) Да се делатност организације планира и врши у међународним размерама,
- 5) Да се у вршењу делатности примењује насиље и застрашивање или да постој спремност за њихову примену,
- 6) Да се у вршењу делатности користе привредне или пословне структуре,
- 7) Да се користи праће новца или незаконито стечене добити,
- 8) Да постоји утицај организације или њеног дела на политичку власт, медије, извршну или судску власт или на друге друштвене или економске чиниоце.²⁷

²⁵ Грубач, М. (2008) Анализа одредаба о кривичном поступку за дела организованог криминала у законодавству Србије и проблеми у њиховој примени, Борба против организованог криминала у Србији, Београд, стр. 128

²⁶ *Ibid.*

Имајући у виду ову дефиницију организованог криминалитета коју је дала Европска унија, могу се извући главне карактеристике, односно особине овог облика криминалитета.

Такође, Интерпол је у два наврата одредио дефиницију организованог криминалитета. Прва дефиниција је презентована у мају 1988. године, на Првом међународном симпозијуму о организованом криминалитету, према којој се овај тип криминалитета везује за било коју делатност или групу лица ангажованих у континуираној нелегалној активности, која за свој превасходни циљ има стварање профита, независно од националних граница. С обзиром на то да се неке државе нису сагласиле са овом дефиницијом 1993. године је уследила нова према којој се организованим криминалитетом сматра свака група која има структуру корпорације, чији је првасходни циљ да вршењем противзаконите активности прибави новац и која се одржава на застрашивању и корупцији.

2.3 Разлике између појма организованог криминалитета и сличних појмова

С обзиром на сличност између појмова организованог криминалитета са другим сличним појмовима, постоји потреба да се укаже на њихову разлику, иако се ови појмови у мањем или већем обиму међусобно прожимају.

2.3.1 Сличности и разлике између криминалитета „белог оковратника” и организованог криминалитета

Како и легитимни бизнис подразумева одређену организацију и испољава црте институционализације, поставља се питање каква је разлика између криминалитета "белог оковратника" - прецизније, његове подврсте криминалитета корпорације и организованог криминалитета. Едвин Садерленд (који је у криминологију увео појам криминалитета "белог оковратника"), сматра да ове разлике фактички и нема. Њему се, на неки начин, придружује и Лари Сигел који оба ова типа злочина сврстава у у исту групу, при чему, једину разлику види у томе што се код криминалитета "белог оковратника" ради о противправној делатности појединаца и институција који су у бизнис ушли да би профит

²⁷ *Ibid.*

стицали легитимним пословањем, док организовани криминалитет подразумева нелегалне активности субјеката чији је циљ од почетка био добит прибављена на нелегитиман начин. Заједничка тачка им је, уз остало, настојање да наруше принципе слободног тржишног пословања.²⁸

Слично размишљајући и други аутори тако што обе ове врсте криминалитета подводе под категорију "илегалне пословне делатности" као заједнички назив за продају недозвољених добара и услуга муштеријама које знају да су та добра и услуге илегални. Они истичу да савремени "организовани криминалци" често врше дела која спадају (и) у криминалитет "белог оковратника", док "криминалци са белом крагном" често делују као рекеташи.

Аутори који сматрају да се ради о две посебне врсте криминалитета, основ за дистинкцију обично налазе у томе што легитимне компаније своје приходе углавном заснивају на легалним пословима и што не користе насиље да би створиле и одржале картел, иако ови критеријуми нису тако очигледни као што изгледају на први поглед. Већ површна анализа пословања већине компанија показује да је оно врло често на граници законитог, а такође, нека истраживања су показала да се као последице њиховог недозвољеног деловања неретко јавља нарушавање телесног интегритета људи, па чак и смрт. Са друге стране, организовани криминалитет, да би опстао, настоји да створи неку врсту паравана како би користио легитимни бизнис и то не само у случају "прања новца". Због тога је у таквим случајевима тешко разликовати шта је "изнад", а шта "испод" земље. У таквој ситуацији, многи криминолози, тврде да је и на теоријском и на емпиријском плану тешко утврдити јасну разлику између организованог и криминалитета "белог оковратника".²⁹

2.3.2 Тероризам и организовани криминалитет

Честа је и веза организованог криминалитета са тероризмом, односно са организаторима и учесницима у оружаним побунама и другим облицима политичког криминалитета. Иако се често заступа теза да је тероризам један од видова организованог

²⁸ Сиегел Л, "Criminology: theories, patterns, and typologies", 1995, стр. 351

²⁹ Игњатовић Ђ, *op.cit*, стр. 26-27

криминалитета, са сигурношћу можемо констатовати да њихова релација може да буде искључиво на нивоу повезаности, не и поклапања.³⁰ Наиме, организовани криминалитет је вид имовинског - класичног криминалитета, лукративног и неидеолошког карактера, док су мотиви и циљеви терориста идеолошко-политичког карактера. Терористи поткопавају државу, нападајући власт, док организовани криминал тежи да "тихо оствари свој профит", прибегавајући корупцији и застрашивању носилаца власти. Међутим, традиционална разлика између терориста и криминалаца ишчезава. Криминалци у појединим случајевима прибегавају политичком насиљу да би заплашили владине службенике, а терористи прибегавају методама организованог криминалитета а не би ли стекли профит.³¹

Школски пример модела криминалне сарадње организованог криминалитета и тероризма је пример албанског организованог криминалитета са терористичком Ослободилачком војском Косова и Албанском националном армијом. Наиме, албански организовани криминалитет је пружао и пружа финансијску помоћ овим организацијама од профита стеченог кријумчарењем дроге, оружја, људи, трговином људима, проституцијом и рекетирањем привредника и становништва у земљи и иностранству; наоружава их прокријумчареним оружјем из Албаније и других земаља; кријумчари терористе "добровољце" и "плаћенике" из исламских земаља на Косово и Метохију. Осим тога, истим средствима финансира се откуп кућа и имања неалбанског становништва; приватизација српских предузећа и лобирање и корумпирање представника међународних организација за независност наше јужне покрајине.³²

³⁰ Добро организоване и велике криминалне групе често прибегавају терору, односно терорисању локалног становништва, представника привреде и локалних власти континуираним застрашивањем, "спровођењем правде", рекетирањем, "прописивањем норми понашања" итд. Међутим, ова појава (терор) не може се поистоветити са тероризмом.

³¹ Примери за то су бројни, попут атентата на судије које су судиле припадницима Картела Меделин и сицилијанске Мафије. Супротно, "Блистави пут" у Перуу профитирао је штитећи узгајиваче и пошилаоце дроге од владиних снага, а Војска Шана из Бурме је током година прерасла из револуционарне организације у нешто више од групе препродаваца дроге (Виотти, Кауппи, 1997:173-175).

³² Ђукић С, Савремени организовани криминалитет као облик угрожавања националне безбедности, 2016, Београд, стр. 137

2.3.3 Транснационални и организовани криминалитет

Појам транснационалног криминалитета користи се у криминолошкој литератури више од три деценије. Он је први пут дефинисан у Огранку УН за спречавање криминала и кривично правосуђе у припреми Петог конгреса УН о спречавању криминала и третирању преступника у Женеви 1975. године, са намером да се да адекватан појам једном облику криминалитетаа који превазилази међународне границе и угрожава правне системе више земаља. Савремени криминалитет не показује границе, а криминалне групе из једне земље лако се повезују са сличним групама или организацијама других земаља тако да то поприма једну нову димензију у криминалном свету. Та веза није ограничена само на локалном нивоу, већ се одвија у суседним или удаљеним државама, што томе даје и интерконтинентални карактер. Иако и даље не постоји потпуна сагласност о томе како назвати поједине облике криминалитета које карактерише блиска сарадња криминалних група или банди из различитих држава, ипак се највише користи израз транснационални организовани криминалитет, мада има и других назива као што су: мултинационални организовани криминалитет, међународни организовани криминалитет и сл. Термин транснационални криминалитет нити је имао, нити данас има правно значење, већ је то криминолошки термин, под који можемо подвести много тога што је различито и другачије дефинисано у казним законима земаља, али са заједничким атрибутом појаве која превазилази надлежности било које државе.³³

Међународна конвенција против транснационалног организованог криминалитета усвојена у Палерму 2000. године, под тим појмом подразумева кривично дело учињено у више држава, или је у вези или производи последице у више држава.³⁴

2.3.4 Професионални криминалитет и организовани криминалитет

Када се ради о односу организованог према професионалном криминалитету, границу није лако повући. Како наводи Дик Хобс, већина чланова криминалних организација спадају у категорију професионалаца који у вршењу кривичних дела користе

³³ Плазинић С, *op.cit.*, 2004, стр. 13

³⁴ Закон о потврђивању конвенције уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола („Сл. Лист СРЈ – Међународни уговори“, бр.6/2001)

посебне вештине као и "други радни људи", па због тога Хобс говори истовремено о професионалном и организованом злочину. Професионални злочинци често су укључени у мреже истомишљеника које су окренуте тржишту, али га оне не успостављају. Елементи организације у овом миљеу настају само ако их тражи тржиште.³⁵

Криминолози који заступају ово становиште занемарују, међутим, једноставну чињеницу да не припадају сви професионални криминалци организацијама. Напротив, професионални извршиоци значајног броја злочина су индивидуалци које је због тога теже и открити. Како се у литератури истиче, однос ова два типа криминалитета мењао се у појединим историјским раздобљима што додатно отежава њихово разграничење.³⁶

2.3.5 Организовани криминалитет и организовани злочин

Најзад, наводе се и битна разграничења између појмовних разлика термина организовани криминалитет и организовани злочин. Пре свега, у свом основном значењу организовани криминалитет је претежно криминолошки, а организовани злочин кривичноправни (у нашем кривичном законодавству је облик саучесништва-злочиначко удружење) појам. Истоветност ова два појма се огледа у томе што се под појмом организованог криминалитета подразумева скуп криминалних појава, а организовани злочин се може састојати из многобројних могућности извршења одређеног или више (у стицају) кривичних дела. Ако се, при томе, има у виду да је организовани злочин, како се он обично третира у кривичном законодавству појам који обухвата три битна својства (постојање банде, завере, групе или удружења, да имају злочиначки план и да су претходно извршили бар једно кривично дело), онда је сваки облик организованог криминалитета истовремено и организовани злочин. Међутим, оваква формулација је шири појам од организованог криминалитета, па такве групе и организације могу извршити кривично дело организованог злочина, а да при томе немају све елементе организованог криминалитета у криминолошком смислу.³⁷

³⁵ Дик Хобс, „Professional and Organized Crime in Britain“, 1994, стр. 447

³⁶ Игњатовић, Ђ, *op.cit*, стр. 27.

³⁷ Плазинић С, *op.cit*, 2004, стр. 16-17

2.4 Основне карактеристике организованог криминалитета

У члану 112. тачка 35. важећег Кривичног законика наше земље дата је дефиниција организоване криминалне групе: „*Организована криминална група је група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи.*“³⁸

Карактеристике криминалне организације (организоване криминалне групе) су:

- учешће више од 3 лица у криминалној групи;
- строга хијерархија;
- коришћење насилних средстава, уцена, претњи;
- повезаност са сродним организацијама и
- веза са политиком.

Типична организована криминална група није мотивисана идеолошким интересовањима, већ су њени циљеви новац и моћ, тако да њено укључивање у политику може да буде само део њене активности како би обезбедила имунитет за своје незаконите активности. Организована криминална група располаже вертикалном структуром моћи, састављеном по правилу, од три или више стална ранга, сваки са одређеним скупом овлашћења у односу на потчињене. У групи се по правилу напредује, на основу личних способности „криминалне“ успешности. Криминална организација има одређене критеријуме у погледу тога ко је квалификован да постане њен члан, а они су базирани на етничком или националном пореклу, пријатељству, криминалној прошлости или сличним околностима, а о томе ко може да постане њен члан обично одлучује високо рангирани члан.³⁹

Постојање организоване криминалне групе је тајно, што је један од основних услова избегавања кривичне одговорности. У њој је насиље прихватљиво, а спремност на употребу и испољавање насиља је важан елемент који омогућава групи да оствари своје циљеве.

³⁸Кривични законик РС („Службени гласник РС“ бр.85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 108/2014 и 94/2016)

³⁹ Николић Г, Појам и карактеристике организованог криминалитета, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2010, стр. 98

Специјализација чланова организоване групе представља опредељење за извршавањем и усавршавањем извршења одређених врста криминалних активности, док се подела рада заснива на њиховој професионализацији. Професионализам се манифестује дуготрајним чињењем кривичних дела, тако да то представља извор прихода, а такво деловање чланова криминалне групе у ствари представља њихов животни циљ. Организовани криминалитет је увек професионалног карактера, односно његови припадници су професионалци јер им извршења кривичних дела проистичу приходи. Организована криминална група поседује одређена правила и регулативу, које чланови групе морају да поштују, а уколико члан групе прекрши правила, он се искључује из групе, често на бруталан начин како би остали чланови организације добили поруку.⁴⁰

Нелегално деловање организоване криминалне групе усмерено је на стицање профита, застрашивање, коришћење корупције, изнуде, неутралисање конкуренције, легализацију илегално стечене имовине (прање новца). Легална делатност криминалне организације, коју може али и не мора да користи за прање новца, обавља се паралелно са њеном нелегалном делатношћу и није сасвим легална, јер је организација увек спремна да се ојача разним нелегалним средствима.

Карактеристике организованог криминалитета у основи одговарају законском одређењу и дефиницијама организованог криминалитета, које су претходно у овом раду наведене.

Међутим, организовани криминалитет не остаје у оквирима једне државе, већ добија међународне размере не познајући границе и државни суверенитет. Једна од основних карактеристика организованог криминалитета у савременим друштвеним условима је његова интернационализација повезана са процесом глобализације у светским размерама (транснационални организовани криминалитет). Концепт транснационалног организованог криминалитета у великој мери се ослања на социолошки концепт глобализације, који означава начин на који се свет трансформише у јединствен глобални систем и начин на који се свет сужава увођењем нове технологије, експанзијом интернационалне трговине и међународном поделом рада.⁴¹

⁴⁰ Николић Г, *op.cit.*, стр. 98

⁴¹ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, *Op.cit.* стр. 194

Неке од главних особина транснационалног криминалитета:

- На основном нивоу транснационални криминалитет је криминалитет који прелази границе једне земље, пролази кроз различите земље са различитим правним системима
- Јавља се као производ прорачунатих криминалних организација
- Неки од појавних облика овог криминалитета су трговина људским органима, децом, оружјем, кријумчарење миграната, трговина опојним дрогама и сл.
- Често обухвата пословање на забрањеним тржиштима, као што су тржишта дроге, деце, људских органа и сл.
- Неки производи који су предмет у овој трговини могу бити легални, као што су дуван, алкохол, уметничка дела и сл.), а све у циљу избегавања плаћања царине
- Често обухвата корупцију и користи легитимне компаније за прикривање својих незаконитих послова и то у виду прања новца и подмићивања службеника.⁴²

Такође, за боље разумевање транснационалног организованог криминалитета, сазнавање узрока и изградњу одговарајуће превентивне и репресивне стратегије, неопходно је проучавати и повезивати развој организованог криминалитета не само на глобалном већ и на локалном нивоу.⁴³

За разлику од ранијих облика организованог криминалитета, када је примарни разлог бављења криминалом био новац, данашњи "велики" криминалци имају и више новца него што могу да потроше. Разлог даљег бављења организованим криминалитетом је (поред примарног) моћ, односно жеља за ванинституционалним, ванправним, ванетичким и другим утицајима на државу и политику, односно заузимање положаја и утицаја у друштву које не могу стећи учествовањем у нормалним демократским процесима. Та нова

⁴² *Ibid.*

⁴³ Николић-Ристановић, В. (2003) „Илегална тржишта, трговина људима и транснационални организовани криминалитет“, Темида, бр. 4, стр. 3. и 4.

негативна енергија и опасности које са собом носе изазивају последице које више ниједна земља појединачно, као ни међународна заједница, не могу да толеришу.⁴⁴

Битан елемент који разликује обичан (традиционални) криминалитет од организованог криминалитета јесте тај што организовани криминалитет настоји да преузме друштвену и политичку моћ и на тај начин преставља конкуренцију установама званичне државне власти. Средства којима прибегава организовани криминалитет ради остварења напред наведеног циља јесу корупција, утаје, преваре, обмане као и дестабилизација постојећег државног режима.⁴⁵

Из предње наведених друштвених опасности које проузрокује ова врста криминалитета, организовани криминалитет је предмет дугогодишњег разматрања како на националном тако и на међунационалном нивоу. Неколико конгреса Уједињених нација је било посвећено организованом криминалитету и доношењу резолуција које се односе на овај криминалитет. Посебно је значајна Конвенција УН против транснационалног организованог криминалитета из 1998. године.

2.4.1 Савремени организовани криминалитет

Савремени организовани криминалитет све више поприма међународне димензије, чиме стиче способност да и споља утиче на безбедност и стабилност државе. Очигледно је да је еволуирао, те да у данашње време одликује:

- умрежавање криминалних група у националним границама - тзв. криминална кооперација;
- "подизање" активности појединих криминалних група или мрежа са националног на наднационални ниво - тзв. Интернационализација криминалних активности;
- успостављање партнерства криминалних група и мрежа из једне земље са криминалним групама и мрежама које делују на подручју других земаља
- тзв. интернационализација криминалне кооперације;

⁴⁴ Ђукић С, Савремени организовани криминалитет као облик угрожавања националне безбедности, 2016, Београд, стр. 138

⁴⁵ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, Оп.сит. стр. 194

- стварање транснационалних илегалних тржишта организованог криминалитета, тзв. глобализација криминалних тржишта, и - све већа деструктивност по вредности и интересе појединца, друштва, држава и међународне заједнице.

Осим деловања у ширим географским оквирима, приметно је да је некадашњу специјализацију за поједине видове злочина заменило тзв. сваштарење, могућност да се више различитих врста илегалних "роба и услуга добије и/или наручи" на једном месту. Очигледно је и појављивање нових облика криминалитета који нису типични за "стару мафију", попут илегалне трговине црвеном живом, нуклеарним материјалом и отпадом, биолошким агенсима, генетским материјалом, људским ткивима и органима, високотехнолошког криминалитета итд. Истовремено, дошло је и до реституције злочина за које је сматрано да су искорењени и заборављени, попут трговине људима.

Видови савременог организованог криминалитета су бројни, а међу њима су израженији: економски и корпорацијски криминалитет, наркомафија, кријумчарење оружја, трговина људима, кријумчарење миграната, секс мафија (проституција, порно-мафија), аутомафија, крађа и кријумчарење старина и уметнина, коцкарска мафија, урбанистичка и грађевинска мафија, трансплантациона мафија, беби-мафија, фармакомафија, погребна мафија, фалсификовање новца и хартија од вредности, рекет, разбојништва, криминалитет војних структура, просветна мафија, друмска мафија, стечајна мафија, царинска мафија, дуванска мафија, нафтна мафија, струјна мафија, ђубретарска мафија, просветна мафија итд. Организовани криминалитет инфилтриран је у готово све сфере друштвеног и државног живота, па је реално очекивати "развој нових крими бизниса".⁴⁶

2.4.2 Последице организованог криминалитета по безбедност државе

За разлику од некадашњег организованог криминалитета чији је примарни мотив био стицање профита, данашњи криминалци имају и друге аспирације. Финансијска моћ и позиције у политичком, привредном и локалном сектору користе се за ванинституционалне, ванправне, неетичке и друге утицаје на државу, односно за узимање положаја у друштву који се не могу стећи учествовањем у регуларним демократским

⁴⁶ Ђукић С, Савремени организовани криминалитет као облик угрожавања националне безбедности, 2016, Београд, стр. 134,135

процесима. Нова "негативна енергија" организованог криминалитета угрожава безбедност многих земаља, па и међународне заједнице. Приметна је веза организованог криминалитета са политичком и економском елитом, али и са новим центрима финансијске моћи (тзв. тајкуни), односно са извесним облицима политичког, економског и еколошког криминалитета.⁴⁷

Да би криминалне организације легализовале илегално стечени профит неопходна им је помоћ државне администрације, односно представника државних органа власти на свим нивоима (владе, министарства, полиције, судства, тужилаштва, привредних структура и сл.) који за противуслуге и новац помажу криминалним групама. На тај начин припадници криминалне организације заштићени су од државне репресије, и то избегавањем кривичног гоњења, изрицањем ослобађајућих, условних или минималних пресуда и скраћивањем казни затвора. Најопаснији су случајеви криминализације појединих, па и већине чланова владе (тзв. државни криминалитет). Одлуке високе политике могу да штите, па и стимулишу делатности организованог криминалитета, чиме постају "квазилегалне" и имуне од санкција унутрашњег права. Таква пракса је била изражена у више земаља. Стога су и јасна настојања организованог криминалитета да се инфилтрира у политички систем многих земаља, што чини финансирањем предизборних кампања извесних политичких струја, односно корупцијом или застрашивањем гласачког тела и политичких фактора. Тиме се економска моћ трансформише у политичку, постигнуте политичке позиције користе за увећање економске моћи, а "прљави" капитал легализује и "оплођује". Посебно забрињава инфилтрација организованог криминалитета у (међународне) невладине организације и злоупотреба њихових финансијских средстава за илегалне, али и легалне делатности, пре свега кроз разне тендере.

Уочљива је и веза криминалних група са бившим и актуелним припадницима, па и руководиоцима државних снага безбедности. То се односи и на нашу земљу: знања и поседовање најсавременије опреме и оружја омогућили су им стицање извесног "рејтинга" у криминалном миљеу, који су вешто "уновчили". Услуге су различите, од пружања физичког обезбеђења, "спровођења" кроз полицијске рације и контроле, транспортовања

⁴⁷ Ђукић С, *op.cit.*, стр.135

предмета кривичних дела, преко "саботирања" истрага и кривичних поступака, до неутралисања опасности и конкуренције хапшењем, убиствима итд.⁴⁸

Приметно је да организовани криминалитет спроводи и деструктивну психолошко-пропагандну делатност преко медија (радио, телевизија, новине) које на разне начине оснива, финансира и контролише. Тиме се врши извешан притисак на јавно мњење, на законодавне, извршне и судске органе, на супарнике из криминалног миљеа, на потенцијалне сведоке итд.⁴⁹

Организовани криминалитет је посебно деструктиван по економско-финансијску безбедност државе и друштва. Привредни и буџетски системи трпе огромну штету због сиве економије, прања новца и утаје пореза, што угрожава националну безбедност стварањем социјалне напетости, незадовољства, политичке нестабилности, буџетског дефицита. Привилеговањем положаја криминалних група у приватизацији привредних субјеката угрожавају се и економска и социјална безбедност запослених и њихових породица. Земље трпе извесне штете услед илегалних економских активности организованих криминалних група, које се огледају кроз смањење прилива новчаних средстава у буџет земље, преко наплате широког спектра пореза. На тај начин се индиректно утиче на безбедност земље у смислу стварања социјалне напетости, незадовољства, политичке нестабилности, кроз нижа издвајања финансијских средстава за субјекте безбедности. Поред тога, још опаснији облици угрожавања безбедности економских система земаља могу се уочити у процесу транзиције. Наиме, везе у политичким структурама земље могу се искористити за стварање привилегованог положаја организоване криминалне групе у процесу приватизације. Тако се изузетно вредна индустријска постројења могу купити по багателној цени, извешан број радника отпустити

⁴⁸ Ове наводе потврђује убиство српског премијера др Зорана Ђинђића 12. марта 2003. године које је извршила криминална група у чијем су се саставу налазили командант и помоћник команданта Јединице за специјалне операције Безбедносно-информативне агенције Републике Србије, што је, између осталог, довело и до распуштања и укидања Јединице. Анализу садржаја прве "Беле књиге о организованом криминалу у Србији" види у: Маринковић, Д., (2007), Борба против организованог криминалитета у Републици Србији у периоду транзиције, у: "Криминалитет у транзицији: феноменологија, превенција и државна реакција", Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 467-469.

⁴⁹ Ђукић С, *op.cit*, стр.136

с посла, а производи продавати по знатно вишој цени. У овом случају, поред последица по економски систем земље, угрожавају се основна људска права радника и потрошача производа приватизоване индустрије. Несрећа по земљу је утолико већа уколико се противправно присвојени капитал легалним или нелегалним токовима изнесе из земље.⁵⁰

2.5 Типичне активности организованог криминалитета

Полазећи од облика организовања (група, банда, организација, удружење и сл.), унутрашњег устројства (хијерархија, дисциплина, закон ћутања омерта и сл.), постављених циљева (приход, сталан финансијски доходак, остварени профит, политичке претензије и др.), метода деловања (корупција, изнуда, застрашивање, насиље и др.) и квалитета успостављених веза (органи власти, државни органи, политичке партије и странке, привредни и финансијски субјекти и др.), могући су разни облици испољавања организованог криминалитета на унутрашњем и међународном плану.⁵¹

Организовани криминалитет може се јавити у виду различитих делатности. Најчешће активности организованог криминалитета у данашње време представљају: насиље, финансијски криминалитет, „субег сџиме“ (компјутерски криминалитет), трговина дрогама, трговина људима, илегална трговина оружјем, кријумчарење и трговина украденим возилима, трговина људским органима, трговина радиоактивним материјама, прање новца, корупција и рекет.

⁵⁰ Неке међународне криминалне организације поседују капитал који је већи од националних бруто доходака или буџета многих земаља. То им омогућује да спречавају транзицију ка демократији, ограничавају лична права и слободе, онемогућују економију отвореног тржишта и легалне стране инвестиције, ограничавају слободне изборе и слободу штампе, те да прете финансијској безбедности земаља (Кокољ, М., 1996:45, 53). Интересантан је податак ММФ по којем је обим профита стеченог организованим криминалним активностима у свету порастао са осамдесет пет милијарди америчких долара у 1988. години на импозантних пет хиљада милијарди долара у 1998. години (Хоугх, 1998:252). Према другим подацима, крајем XX века, "глобални бруто криминални производ" достигао је износ од трилион америчких долара, што је, с изузетком САД и Јапана, више него иједан бруто домаћи производ који је остварен у некој сувереној држави на планети (Симић, М., 2002:40).

⁵¹ Бошковић Мићо, Транснационални организовани криминалитет, Полицијска академија, Београд, 2003, стр. 27

Остале делатности организованог криминалитета су: крађа интелектуалне својине, уметничких и културних добара; организована коцка, преваре у осигурању, зеленаштво, трговина ретким биљкама и животињама, еколошки криминалитет, организована проституција итд. Према томе, скоро да нема области друштвеног живота да није погодна за развијање организованог криминалитета.⁵²

2.5.1 Насиље

Насиље је Светска здравствена организација дефинисала као "намерну употребу физичке силе или снаге, претње силом или стварне силе, против себе, друге особе или групе људи, које најчешће резултује повредама, смрћу, психолошким повредама, лошим развојем или депривацијом."⁵³

Најчешћи појавни облици насиља у оквиру делатности криминалних група јесу: напад, убиство, идеолошки злочин и рекет.

2.5.1.1 Напад

Вршење насилних злочина може чинити део оружја криминалних организација које користе ради постизања својих криминогених циљева, због психолошких фактора (културални сукоби, агресија, побуна против ауторитета, приступ недозвољеним супстанцама и тд.), и може бити злочин рационално изабран од стране индивидуалних криминалаца и група које они формирају. Напади се користе као принудне мере, ради застрашивања задужених, супарника или регрута, приликом извођења пљачки, заједно са другим повредама власништва, те као вид изражавања против-културног ауторитета.⁵⁴

Многа кривична дела у нашем позитивном праву повезана су са овим обликом насиља, на пример:

- Тешка телесна повреда (Члан 121. Кривичног законика РС)⁵⁵

⁵² Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, Оп.сit. стр. 204

⁵³ Краг и др."Светски извештај о насиљу и здрављу", Светска здравствена организација, 2002.

⁵⁴ Гејс. „Насиље и организовани криминал”. Анали Америчке академије политикологије и социологије. 1966, стр. 364

⁵⁵ Ко другог тешко телесно повреди или му здравље тешко наруши, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

- Лака телесна повреда (Члан 122. Кривичног законика РС)⁵⁶
- Насилничко понашање (Члан 344. Кривичног законика РС)⁵⁷, и друга дела

2.5.1.2 Убиство

Убиство се развило из части и осветничких побуда организованих криминалних група. Помоћу убиства организоване криминалне групе изражавају моћ, спроводе криминални ауторитет и елиминишу супарнике.

Кривични законик Републик Србије инкриминише у глави XXIII (Кривична дела против живота и тела) кривично дело убиства, као и дела убиства са квалификаторним околностима које га чине тежим или лакшим:

- Убиство (Члан 113)⁵⁸
- Тешко убиство (Члан 114)⁵⁹
- Убиство на мах (Члан 115)⁶⁰, и др.

⁵⁶ Ко другог лако телесно повреди или му здравље лако наруши, казниће се новчаном казном или затвором до једне године.

⁵⁷ Ко грубим вређањем или злостављањем другог, вршењем насиља према другом, изазивањем туче или дрским или безобзирним понашањем значајније угрожава спокојство грађана или теже ремети јавни ред и мир, казниће се затвором до три године.

⁵⁸ Ко другог лиши живота, казниће се затвором од пет до петнаест година.

⁵⁹ Затвором најмање десет година или затвором од тридесет до четрдесет година казниће се: 1) ко другог лиши живота на свиреп или подмукао начин; 2) ко другог лиши живота при безобзирном насилничком понашању; 3) ко другог лиши живота и при том са умишљајем доведе у опасност живот још неког лица; 4) ко другог лиши живота при извршењу кривичног дела разбојништва или разбојничке крађе; 5) ко другог лиши живота из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дела, из безобзирне освете или из других ниских побуда; 6) ко лиши живота службено или војно лице при вршењу службене дужности; 7) ко лиши живота судију, јавног тужиоца, заменика јавног тужиоца или полицијског службеника у вези са вршењем службене дужности; 8) ко лиши живота лице које обавља послове од јавног значаја у вези са пословима које то лице обавља; 9) ко лиши живота дете или бремениту жену; 10) ко лиши живота члана своје породице којег је претходно злостављао; 11) ко са умишљајем лиши живота више лица, а не ради се о убиству на мах, убиству детета при порођају или лишењу живота из самилости.

⁶⁰ Ко другог лиши живота на мах доведен без своје кривице у јаку раздраженост нападом, злостављањем или тешким вређањем од стране убијеног, казниће се затвором од једне до осам година.

2.5.1.3 Рекет

Рекет је делатност организованог криминалитета која спада у домен насилничког криминалитета, јер омогућава приход криминалној организацији уз употребу силе или озбиљне претње. Ова делатност се састоји у томе што криминална организација нуди „услуге заштите“ одређеном лицу и одређује му суму новца коју мора да плати за наводно учињене услуге, које су пропраћене озбиљном претњом, а некада и силом, уколико такво лице одбије или намерава да одбије понуђене услуге криминалне организације. Када се одбије таква заштита, криминална организација приступа реализацији своје претње уз примену силе и других бруталних метода. Методе су веома драстичне и крећу се од оштећења до уништења имовине, разних видова малтретирања и напада, рањавања, па чак и убијања таквог лица или некога од чланова породице.⁶¹

Мићо Бошковић истиче да криминалне организације које спроводе рекет нуде различите видове заштите, и то:

- неометано обављање послова,
- елиминација конкуренције,
- заштита од напада неких других криминалних организација,
- спречавање "услуга заштите" неке друге криминалне организације, и
- заштита од неких других видова угрожавања индивидуалним или групним деловањем⁶²

У кривичном законодавству Србије не постоји рекет као посебно кривично дело, али су елементи овог криминалног понашања садржани у бројним другим кривичним делима класичног криминалитета (принуда⁶³, отмица⁶⁴, уцена⁶⁵).⁶⁶

⁶¹ Бошковић Мићо, Транснационални организовани криминалитет, Полицијска академија, Београд, 2003, стр. 213

⁶² Бошковић Мићо, Транснационални организовани криминалитет, Полицијска академија, Београд, 2003, стр. 213

⁶³ Ко другог силом или претњом принуди да нешто учини или не учини или трпи, казниће се затвором до три године. (Члан 135. Кривичног законика РС)

⁶⁴ Ко силом, претњом, обманом или на други начин одведе или задржи неко лице у намери да од њега или другог лица изнуди новац или какву другу имовинску корист или да њега или кога другог

2.5.2 Трговина дрогама

Представља главни извор средстава у већини транснационалних криминалних организација. Производња и дистрибуција дроге се врло тешко открива, па је и то један од разлога што се велики број криминалних организација бави овим "послом". Према истраживању Европола (Европске полицијске агенције), 80% новца који у Европи за куповину дроге плаћају коначни корисници потиче од криминалне делатности и представља половину укупног новца стеченог криминалитетом.⁶⁷

Ради се о веома старом, али увек актуелном проблему којем је међународна заједница у континуитету посвећивала велику пажњу, па је, с тим у вези, одржала низ конференција и других међународних скупова и усвојила велики број докумената у овој области, као што су:

- Међународна опијумска комисија, којом приликом су донете одређене резолуције, што су били акти од међународног значаја у овој области (1909)
- Прва међународна конвенција о опијуму (1912)
- Друга међународна конвенција, одржана у Хагу (1914)
- Трећа међународна конвенција у Женеви, на којој је дефинисан нацрт Конвенције о контроли производње и промета психоактивних дрога. Дефинитиван текст ове конвенције усвојен је 1925. године у Женеви, а ступила је на снагу 1931. године (1924)
- Конвенција о забрани илегалне трговине дрогама (1936)
- Анкарска међународна конвенција о производњи опијума (1947)
- Јединствена конвенција о опојним дрогама (1961)

принуди да нешто учини, не учини или трпи, казниће се затвором од две до десет година. (Члан 134. Кривичног законика РС)

⁶⁵ Ко у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист запрети другом да ће против њега или њему блиског лица открити нешто што би њиховој части или угледу шкодило и тиме га принуди да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине, казниће се затвором од шест месеци до пет година. (Члан 215. Кривичног законика РС)

⁶⁶ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, *op.cit* 204. стр

⁶⁷ Грубач, М, *Op.cit.* стр. 36

- Конвенција о психотропним супстанцама (1971)
- Протокол о измени Јединствене конвенције о опојним дрогама (1972)
- Конвенција УН против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци (1988)⁶⁸

Опојне дроге које су најчешће предмет промета јесу: херион, кокаин, канабис и синтетичке дроге.

У важећем Кривичном законнику Републике Србије, у глави XXIII (Кривична дела против здравља људи), прописано је више дела кривичних дела повезаних са трговином дрогама, и то:⁶⁹

- Неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (члан 246. КЗ) – основни облик овог дела (став 1) гласи: *„Ко неовлашћено производи, прерађује, продаје или нуди на продају или ко ради продаје купује, држи или преноси или ко посредује у продаји или куповини или на други начин неовлашћено ставља у промет супстанце или препарате који су проглашени за опојне дроге, казниће се затвором од три до дванаест година“*⁷⁰

⁶⁸ Лазовић С, Трговина наркотицима као фактор исламског тероризма – специјалистички рад, 2016, стр. 10

⁶⁹ Кривични законик РС („Службени гласник РС“ бр.85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 108/2014 и 94/2016)

⁷⁰ Ово дело састоји се од више ставова и то: (2) Ко неовлашћено узгаја мак или психоактивну конопљу или друге биљке из којих се добија опојна дрога или које саме садрже опојну дрогу, казниће се затвором од шест месеци до пет година. (3) Ако је дело из става 1. овог члана извршено од стране групе, или је учинилац овог дела организовао мрежу препродаваца или посредника, учинилац ће се казнити затвором од пет до петнаест година. (4) Ако је дело из става 1. овог члана извршено од стране организоване криминалне групе, учинилац ће се казнити затвором од најмање десет година. (5) Учинилац дела из ст. 1. до 4. овог члана који открије од кога набавља опојну дрогу може се ослободити од казне. (6) Ко неовлашћено прави, набавља, поседује или даје на употребу опрему, материјал или супстанце за које зна да су намењене за производњу опојних дрога, казниће се затвором од шест месеци до пет година. (7) Опојне дроге и средства за њихову производњу и прераду одузеће се.

- Неовлашћено држање опојних дрога (члан 246а КЗ) – основни облик овог дела (став 1) гласи: „*Ко неовлашћено држи у мањој количини за сопствену употребу супстанце или препарате који су проглашени за опојне дроге казниће се новчаном казном или затвором до три године, а може се ослободити од казне.*”⁷¹
- Омогућавање уживања опојних дрога (члан 247. КЗ) – основни облик овог дела (став 1) гласи: „*Ко наводи другог на уживање опојне дроге или му даје опојну дрогу да је ужива он или друго лице или стави на располагање просторије ради уживања опојне дроге или на други начин омогућује другом да ужива опојну дрогу, казниће се затвором од шест месеци до пет година.*”⁷²

2.5.3 Финансијски криминалитет

Овај криминалитет представља скуп криминалних активности које се јављају у области привредног пословања. Најчешћи појавни облици финансијског криминалитета су прање новца, фалсификовање и утаја пореза.

2.5.3.1 Прање новца

Прање новца је кроз историју одражавало конкретне друштвено-економске прилике и обављало се у свим земљама света, а до интернационализације ове криминалне активности довели су техничка достигнућа, те процеси глобализације и интернационализације финансијско-тржишног система.

Оно у основи представља легализацију капитала стеченог криминалном делатношћу, а чине га финансијске трансакције ради прикривања стварног порекла новца и других облика капитала на тржишту. Прање новца се састоји у фалсификовању

⁷¹ Ово дело састоји се од више ставова и то: (2) Учиница дела из става 1. овог члана који открије од кога набавља опојну дрогу може се ослободити од казне. (3) Опојне дроге одузеће се.

⁷² Ово дело састоји се од више ставова и то: (2) Ако је дело из става 1. овог члана учињено према малолетном лицу или према више лица или је изазвало нарочито тешке последице, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година. (3) Ако је услед извршења дела из става 1. овог члана наступила смрт неког лица, учинилац ће се казнити затвором од три до петнаест година. (4) Опојне дроге одузеће се.

финансијске документације и манипулације у систему међубанкарских трансакција. Последњих година се значајно изражава у утајама пореза, илегалној трговини дрогама и оружјем, у организованој коцки, проституцији и рекету, као и процесима приватизације капитала у бившим социјалистичким земљама Источне Европе, те у организованим криминалним каналима на Западу.⁷³

Прање новца је процес којим се новац стечен криминалном делатношћу легализује, чиме се стиче могућност да се тај новац користи кроз легалне токове у оквиру производње, трговине, платног промета и сл.

Прање новца представља озбиљан међународни проблем због чега је у другој половини осемдесетих година 20. века усвојен низ међународних конвенција које су предвиделе обавезу држава да у свом националном законодавству криминализују прање новца и предвиде конфискацију имовине стечене криминалним делатностима.⁷⁴ Неке од најзначајнијих конвенција су:

- Конвенција против незаконите трговине опојним дрогама и психотропним супстанцама (1988),⁷⁵
- Конвенција о прању новца, вођењу истраге и извршавању заплене и конфискације добити од криминалитета или „Европска конвенција (1990.) – Србија је ратификовала ову конвенцију и донела Закон о спречавању прања новца (2002),⁷⁶ и
- Конвенција о прању, тражењум заплени и конфискацији прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма (2005)⁷⁷

Важећи Кривични законик републике Србије инкриминише кривично дело „Прање новца“, које гласи: *„Ко изврши конверзију или пренос имовине, са знањем да та имовина*

⁷³ Бошковић М, Криминолошки лексикон, Универзитет у Новом Саду, 1999, стр. 264

⁷⁴ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, *op.cit* 202. стр

⁷⁵ <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/illicit-trafficking.html>, приступ сајту – септембар 2018. године

⁷⁶ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/141>, приступ сајту – септембар 2018. године

⁷⁷ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/198>, приступ сајту – септембар 2018. године

потиче од криминалне делатности, у намери да се прикрије или лажно прикаже незаконито порекло имовине, или прикрије или лажно прикаже чињенице о имовини са знањем да та имовина потиче од криминалне делатности, или стекне, држи или користи имовину са знањем, у тренутку пријема, да та имовина потиче од криминалне делатности, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.“ У Кривичном закону у осталим ставовима прописани су и тежи облици овог кривичног дела, као и то да ће се имовина стечена овим делом одузети.⁷⁸

У Србији се од 01.04.2018. године примењује и Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма.⁷⁹ Овим законом између осталог прописују се и радње и мере које се предузимају ради спречавања и откривања прања новца. Истим законом уређује се и надлежност Управе за спречавање прања новца.

Закључак је да су битне карактеристике прања новца:

- Процес којим се прикрива постојање, порекло и природа нелегално стечених средстава,
- Располагање новцем који потиче из криминалне делатности,
- Прање новца обухвата укључивање нелегално стечених средстава трансформацијом, пребацивањем, размењивањем, прикривањем порекла и намене, мешањем са легалним средствима или на други начин у легалне токове,
- Прањем новца, осим независно стечених средстава, прикрива се и криминална делатност појединаца и организације, и
- Главни циљ прања новца је несметано коришћење прихода од криминалне делатности и избегавање казне за почињена кривична дела.

⁷⁸ Кривични законик РС („Службени гласник РС“ бр.85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 108/2014 и 94/2016) - члан 245. став 1.

⁷⁹ Закон је објављен у "Службеном гласнику РС", бр. 113/2017 од 17.12.2017. године, ступио је на снагу 25.12.2017

Праће новца је веома распрострањено у Србији, међутим и поред те чињенице оно се веома ретко процесуира иако се у ближој историји куповина друштвене и државне имовине углавном обављала опраним новцем.⁸⁰

2.5.3.2 Фалсификовање

Поред стандардних производа који су предмет фалсификовања као што су филмови, музика, књиге, играце и други електрични уређаји, софтвери и модни артикли Организација за економску сарадњу и развој је 2007. године предложила да се у обим фалсификованих производа треба укључити храна, лекови, пестициди, електричне компоненте, дуван, па чак и кућни производи за чишћење.⁸¹ Појава фалсификованих производа на тржишту доводи до повећања добара који су штетни по здравље, безбедност и улива несигурност код људи.

Кривични законик РС инкриминише дела која су повезана са фалсификовањем:

- Фалсификовање и злоупотреба платних картица (Члан 243)
- Фалсификовање исправе (Члан 355)⁸², и др.

2.5.3.3 Утаја пореза

Висина пореза прописана од стране националне државе, стопе незапослености, ниски приходи по домаћинству и ниво задовољства са владом и другим економским факторима доприносе све већој шанси да се криминалци баве утајом пореза.⁸³

Кривични законик Републике Србије у члану 225. инкриминише кривично дело пореске утаје на следећи начин (став 1): *„Ко у намери да он или друго лице потпуно или делимично избегне плаћање пореза, доприноса или других прописаних дажбина, даје лажне податке о стеченим приходима, о предметима или другим чињеницама које су од утицаја*

⁸⁰ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, op.cit 203. стр

⁸¹ „Економски утицај на фалсификовање и пиратерију” OECD .12. 2007.

⁸² Ко направи лажну или преиначи праву исправу у намери да се таква исправа употреби као права или ко лажну или преиначену исправу употреби као праву или је набави ради употребе, казниће се затвором до три године.

⁸³ Фиге и Себула (2011). „Америчка тајна економија: Мерење величине, пораста и детерминанти пораста утаје пореза у Сједињеним Америчким Државама”

*на утврђивање оваквих обавеза или ко у истој намери, у случају обавезне пријаве, не пријави стечени приход, односно предмете или друге чињенице које су од утицаја на утврђивање оваквих обавеза или ко у истој намери на други начин прикрива податке који се односе на утврђивање наведених обавеза, а износ обавезе чије се плаћање избегава прелази петсто хиљада динара, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.*⁸⁴

2.5.4 Трговина људима

Трговина људима је новији појам који се односи на појаву која има дугу историју, познату под називом трговина белим робљем. То је уносна делатност организованог криминалитета која обезбеђује велику добит. Када се говори о трговини људима, односно људским бићима, у сваком случају је реч о женама, деци и бебама, као и о трговини људским органима. Међутим, у ширем смислу обухвата и мушкарце, који такође могу бити учесници миграције, али исто тако и објект кријумчарења, тј. пребацивања преко границе уз њихов пристанак, али уз одговарајућу накнаду. Дакле, у питању су услуге једне стране и плаћање истих услуга од друге стране, тј. лица која ће преласком границе постати илегални мигранти, што као вршење трговинских услуга (илегалних) у крајњем случају представља вид трговине. Трговци људима схватају свој посао врло озбиљно и професионално и често користе екстремно насиље да одрже ред. Жене до којих се на тај начин долази третирају се као трговачка роба, или артикал, много више него што је то било изражено у традиционалној трговини робовима. Криминалне групе које се баве трговином људи обично врбују девојке из једне земље које затим транспортују и продају у другу земљу где се оне под надзором локалних криминалаца баве проституцијом.⁸⁵

Свако лице може бити жртва трговине људима. Ипак, посебно су угрожени жене и деца. Када се ради о женама, оне потичу из сиромашних региона и држава, неретко из

⁸⁴ (став 2) Ако износ обавезе из става 1. овог члана чије се плаћање избегава прелази милион и петсто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година и новчаном казном; (став 3) Ако износ обавезе из става 1. овог члана чије се плаћање избегава прелази седам милиона и петсто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од три до десет година и новчаном казном.

⁸⁵ Бошковић М, Транснационални организовани криминалитет, *Op.cit.* стр. 151-153

разорених породица и бракова. Размишљају о бољој будућности, очекују да раде као конобарице, фризерке, играчице, манекенке и сл. Када стигну на место одредишта одузимају им се пасоши и бивају предмет бруталног сексуалног иживљавања њихових посредника или других лица. Следе методи малтретирања и злостављања све док не прихвате проституцију као занат. Трговина децом односи се на дечију проституцију, али и на њихово бављење одређеним видовима криминалне делатности који доносе знатну незакониту зараду. Као један од разлога за повећање трговине децом с циљем њихове сексуалне експлоатације наводи се и тзв. секси туризам при чему је отежавајућа околност што сексуалну експлоатацију деце често прати и уживање дроге, као један од начина да се лакше поднесе и преброди почетна фаза ове криминалне делатности.

Трговина људима представља једну од најуноснијих грана организованог криминалитета и означава се као најгрубљи облик кршења људских права поред трговине оружјем и наркотицима. Тајност, моћ и огромно богатство које окружује актере овакве трговине доприноси томе да се око ње ствара веома снажна мистика. Сматра се да чак 27.000.000 живи у неком облику ропства. Развој људског друштва, технички и технолошки напредак, глобализација парадоксално стварају све дубљи јаз између богатих и сиромашних, а та чињеница директно утиче на експанзију трговине људима у садашњем облику.⁸⁶

Организовање, посредовање или непосредно учествовање у илегалној продаји беба брачним паровима без деце, такође је делатност транснационалног организованог криминалитета која му обезбеђује знатну добит. Ову делатност углавном карактеришу два начина извршења:

- први, када су родитељи сагласни да своју бебу продају уз одговарајућу новчану накнаду, нарочито због већег броја деце и недостатка средстава за живот, и
- други, много тежи и опаснији, где се бебе краду, проглашавају за умрле и потом продају заинтересованим лицима.⁸⁷

⁸⁶ Црногорац М., Трговина људима ради присилног и нерегуларног рада, Београд 2017.

⁸⁷ Бошковић Мићо, Транснационални организовани криминалитет, Полицијска академија, Београд, 2003, стр. 155-161

Друштвена опасност ове појаве јесте у томе што она чини веома високу "тамну бројку" криминалитета, како на националном, тако и на међународном плану. Учиниоци ових кривичних дела повезују се и организују са актерима других облика организованог криминалитета који имају међународни опсег (наркоделикти, шверц возила, оружја, праће новца и сл.), као и појединим облицима социјалне патологије (проституција, педофилија и сл.). Тиме овај феномен има све карактеристике које имају и други облици организованог криминалитета са којима се преплиће. Такође, значајна карактеристика ових кривичних дела јесте да она имају међународни карактер. Што овај криминалитет више ескалира на међународном плану, поједине државе проблему прилазе на различите, међусобно и супротстављене начине сходно својим проблемима и мотивима који могу бити врло различити. Нису у питању само различита законска решења, већ и појединачни интереси који су неретко усмеравани или су подстакнути организованим криминалитетом.⁸⁸

Важећи Кривични законик Републике Србије⁸⁹ у глави XXXIV (Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом) у члану 388. прописује кривично дело трговина људима, које у 1. ставу гласи: *„Ко силом или претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, тежких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи, врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима, казниће се затвором од три до дванаест.“*⁹⁰

⁸⁸ Кривокапић, В, Илегалне миграције и трговина људима као облици организованог криминалитета, Безбедност, 2002, стр 859, 860

⁸⁹ Кривични законик РС („Службени гласник РС“ бр.85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 108/2014 и 94/2016)

⁹⁰ Остали ставови овог кривичног дела: (2) За дело из става 1. овог члана учињено према малолетном лицу учинилац ће се казнити казном прописаном за то дело и кад није употребио силу, претњу или неки други од наведених начина извршења.(3) Ако је дело из става 1. овог члана учињено према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором најмање пет година. (4) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила

Друга кривична дела која прописује важећи Кривични законик Републике Србије, а која дела се могу довести у везу са трговином људима јесу:

- Трговина малолетним лицима ради усвојења (Члан 389)⁹¹
- Заснивање ропског односа и превоз лица у ропском односу (Члан 390)⁹²
- Противправно лишење слободе (Члан 132)⁹³
- Отмица (Члан 134)⁹⁴
- Принуда (Члан 135)⁹⁵

тешка телесна повреда неког лица, учинилац ће се казнити затвором од пет до петнаест година, а ако је наступила тешка телесна повреда малолетног лица услед дела из става 3. овог члана, учинилац ће се казнити затвором најмање пет година. (5) Ако је услед дела из ст. 1. и 3. овог члана наступила смрт једног или више лица, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година. (6) Ко се бави вршењем кривичног дела из ст. 1. до 3. овог члана или је дело извршено од стране групе, казниће се затвором најмање пет година. (7) Ако је дело из ст. 1. до 3. овог члана извршено од стране организоване криминалне групе, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година. (8) Ко зна или је могао знати да је лице жртва трговине људима, па искористи њен положај или другоме омогући искоришћавање њеног положаја ради експлоатације предвиђене ставом 1. овог члана, казниће се затвором од шест месеци до пет година. (9) Ако је дело из става 8. овог члана учињено према лицу за које је учинилац знао или је могао знати да је малолетно, учинилац ће се казнити казном затвора од једне до осам година. (10) Пристанак лица на експлоатацију или на успостављање ропског или њему сличног односа из става 1. овог члана не утиче на постојање кривичног дела из ст. 1, 2. и 6. овог члана.

⁹¹ Ко одузме лице које није навршило шеснаест година ради његовог усвојења противно важећим прописима или ко усвоји такво лице или посредује у таквом усвојењу или ко у том циљу купи, прода или преда друго лице које није навршило четрнаест година или га превози, обезбеђује му смештај или га прикрива, казниће се затвором од једне до пет година.

⁹² Ко, кршећи правила међународног права, стави другог у ропски или њему сличан однос или га држи у таквом односу, купи, прода, преда другом лицу или посредује у куповини, продаји или предаји оваквог лица или подстиче другог да прода своју слободу или слободу лица које издржава или о којем се стара, казниће се затвором од једне до десет година.

⁹³ Ко другог противправно затвори, држи затвореног или му на други начин противправно одузме или ограничи слободу кретања, казниће се затвором до три године.

⁹⁴ Ко силом, претњом, обманом или на други начин одведе или задржи неко лице у намери да од њега или другог лица изнуди новац или какву другу имовинску корист или да њега или кога другог принуди да нешто учини, не учини или трпи, казниће се затвором од две до десет година.

- Злостављање и мучење (Члан 137), као и многа друга кривична дела.

Потребно је обезбедити помоћ и заштиту жртвама трговине људима, као и информисати жртву о њеним правима, пружити тимове стручњака, обезбедити им сигурно склониште, здравствену заштиту итд.

2.5.5 Илегална трговина оружјем

Трговина оружјем је традиционалан и класичан облик криминалног бизниса у области организованог криминалитета. Поред легалних облика све је чешћа појава илегалне трговине оружјем посебно ватреним, којима се снабдевају паравојне формације терористичке и др. криминалне организације.⁹⁶

Кривични законик Републике Србије инкриминише кривична дела која су повезана са овим обликом криминалитета:

- Недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја (Члан 348)⁹⁷
- Недозвољена производња, промет и држање оружја чија је употреба забрањена (Члан 377)⁹⁸

2.5.6 Трговина људским органима

Набавка, односно тржиште људских органа јесу обично сиромашне државе и државе источне Европе. Неретко у овим криминалним делатностима учествују и легалне здравствене установе. Трговина људским органима често је пропраћена отмицама и

⁹⁵ Ко другог силом или претњом принуди да нешто учини или не учини или трпи, казниће се затвором до три године.

⁹⁶ Спалевић Ж, Бјелајац Ж, Димитријевић Д, Трговина оружјем као глобални међународни проблем, 2013, стр. 140

⁹⁷ Ко неовлашћено израђује, преправља, продаје, набавља, врши размену или држи ватрено оружје, конвертибилно или онеспособљено оружје, његове делове, муницију, експлозивне материје или минско-експлозивна средства, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.

⁹⁸ Ко противно закону, другим прописима или правилима међународног права производи, купује, продаје, увози, извози или на други начин набавља или даје другом, држи или превози оружје чија је производња или употреба забрањена или средстава за његову производњу, казниће се затвором од једне до осам година.

насилним трансплатацијама. Најчешће су угрожена деца ромске националности, као и деца сиромашних родитеља, коју криминалци отимају или откупљују за веома мало новца, а затим продају њихове органе и на тај начин стичу до великих новчаних средстава.⁹⁹

2.5.7 Компјутерски криминалитет („*cyber crime*“)

Рачунар у представља једну од најзначајнијих и најреволуционарнијих тековина развоја техничко-технолошке цивилизације. Но, поред свих предности које собом носи и огромне користи човечанству, рачунар је брзо постао и средство злоупотребе несвесних појединаца, група чак и организација. Тако настаје рачунарски криминалитет као посебан и специфичан облик савременог криминалитета по структури, обиму и особеностима. Све то заслужује пажњу државе и њених органа па и целе међународне заједнице. Разни појавни облици рачунарског криминалитета не познају границе између држава па ни између континената.¹⁰⁰

Појавни облици рачунарског криминалитета могу бити многобројни, углавном се могу свести на следеће облике: противправно коришћење услуга, неовлашћено прибављање информација, рачунарске крађе, рачунарске преваре, компутерске саботаже, рачунарски тероризам, имовински криминалитет, финансијске крађе, преваре и злоупотребе, фалсификовање података и докумената, вандализам, хакерисање и др.¹⁰¹

С обзиром на актуелност овог облика криминалитета ваља указати да је у тренутно важећем Кривичном законнику РС, у глави XXVII, прописано више кривичних дела против безбедности рачунарских података¹⁰²:

- Оштећење рачунарских података и програма (Члан 298)¹⁰³
- Рачунарска саботажа (Члан 299)¹⁰⁴

⁹⁹ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, *op.cit* 202. стр

¹⁰⁰ Драган Јовашевић, Коментар Кривичног закона СРЈ, Службени гласник, Београд, 2002.

¹⁰¹ Проф. др Предраг Димитријевић, Право информационе технологије (Internet Law), Ниш, 2011.

¹⁰² Кривични законик РС („Службени гласник РС“ бр.85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 108/2014 и 94/2016)

¹⁰³ Ко неовлашћено избрише, измени, оштети, прикрије или на други начин учини неупотребљивим рачунарски податак или програм, казниће се новчаном казном или затвором до једне године.

- Прављење и уношење рачунарских вируса (Члан 300)¹⁰⁵
- Рачунарска превара (Члан 301)¹⁰⁶
- Неовлашћени приступ заштићеном рачунару, рачунарској мрежи и електронској обради података (Члан 302)¹⁰⁷
- Спречавање и ограничавање приступа јавној рачунарској мрежи (Члан 303)¹⁰⁸
- Неовлашћено коришћење рачунара или рачунарске мреже (Члан 304)¹⁰⁹
- Прављење, набављање и давање другом средстава за извршење кривичних дела против безбедности рачунарских података (Члан 304а)¹¹⁰

¹⁰⁴ Ко унесе, уништи, избрише, измени, оштети, прикрије или на други начин учини неупотребљивим рачунарски податак или програм или уништи или оштети рачунар или други уређај за електронску обраду и пренос података са намером да онемогући или знатно омете поступак електронске обраде и преноса података који су од значаја за државне органе, јавне службе, установе, предузећа или друге субјекте, казниће се затвором од шест месеци до пет година

¹⁰⁵ Ко направи рачунарски вирус у намери његовог уношења у туђ рачунар или рачунарску мрежу, казниће се новчаном казном или затвором до шест месеци.

¹⁰⁶ Ко унесе нетачан податак, пропусти уношење тачног податка или на други начин прикрије или лажно прикаже податак и тиме утиче на резултат електронске обраде и преноса података у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист и тиме другом проузрокује имовинску штету, казниће се новчаном казном или затвором до три године.

¹⁰⁷ Ко се, кршећи мере заштите, неовлашћено укључи у рачунар или рачунарску мрежу, или неовлашћено приступи електронској обради података, казниће се новчаном казном или затвором до шест месеци.

¹⁰⁸ Ко неовлашћено спречава или омета приступ јавној рачунарској мрежи, казниће се новчаном казном или затвором до једне године.

¹⁰⁹ Ко неовлашћено користи рачунарске услуге или рачунарску мрежу у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист, казниће се новчаном казном или затвором до три месеца.

¹¹⁰ Ко производи, продаје, набавља ради употребе, увози, дистрибуира и на други начин ставља на располагање: 1) уређаје и рачунарске програме пројектоване или првенствено у сврхе извршења неког кривичног дела из чл. 298. до 303. овог законика; 2) рачунарске шифре или сличне податке путем којих се може приступити рачунарском систему као целини или неком његовом делу са намером да буде употребљен у извршењу неког од кривичних дела из чл. 298. до 303. овог законика; казниће се затвором од шест месеци до три године.

2.5.8 Корупција

Корупција је друштвено негативна појава која представља један од најтежих облика привредног криминалитета. Карактеришу је: прикривеност, променљивост, мноштво појавних облика, широка распрострањеност и интернационализација, тешко доказивање у кривично процесном смислу, користољубивост, перфидност (лукавство) учинилаца, специфичан објекат који угрожава корупција, као што су законито функционисање државних и привредних институција и служби.¹¹¹

Корупција је једна од најважнијих карактеристика организованог криминалитета која је директно повезана са органима власти. С тим, у вези, њени носиоци су службена лица на разним функцијама, у државним органима, јавним службама и другим јавним институцијама и установама, које решавају о одређеним обавезама и одговорностима грађана и правних лица (издавање решења, диплома, уверења, сведочанстава, дозвола, решења, регулисање војне обавезе и сл.).¹¹²

Будући да се у својим активностима и деловањима увек налази на другој страни закона, организовани криминалитет тежи легализацији незаконитих послова. Ова тежња се огледа у стварању активне везе са људима из највишег врха државног апарата или повезаности са најутицајнијим политичким партијама и странкама.¹¹³ Може се рећи да корупција представља врло погодан начин којим за избегавање примене закона, односно за спречавање оних који су надлежни да спроводе законе. Путем корупције организовани криминалитет "држи у шаци", државне службенике, одређене службенике полиције, судије, па чак и новинаре, да не би јавно износили вести о њиховим "прљавим" пословима.¹¹⁴

Као најзначајнији разлози који доводе до појаве корупције у сфери организованог криминалитета означени су:

¹¹¹ Јелачић М, Корупција – друштвеноправни аспекти и методи супротстављања, МУП Р. Србије, 1996, стр. 42

¹¹² Ibid. стр. 39

¹¹³ Бошковић М, Актуелни проблеми сузбијања корупције, Полицијска академија, Београд, 2002, стр.5

¹¹⁴ Плазинић С, *op.cit*, стр. 28

- могућност владе да својом политиком обезбеди значајну финансијску корист појединцима или предузећима преко уговора, приватизације или давања концесија, чиме субјекти ближи влади стичу корист,
- афинитет економских субјеката ка евазији пореза, нарочито у условима кад порески систем дестимулише привредну активност,
- мале плате јавних службеника у односу на друге запослене,
- подмићивање политичара у функцији позитивних резултата на изборима,
- судство које не поштује законе, а може да наметне трошкове странама које не припадају владајућој номенклатури,
- праће новца уз сарадњу државе, мафије и пословног света,
- неефикасне институције државе,
- одсуство владавине права, и
- неефикасна заштита или одсуство заштите приватног власништва¹¹⁵

Корупција се искључиво везује за службену дужност. Законито и ефикасно обављање службе је од изузетног значаја за свако друштво, па је зато корумпирана она особа која занемарујући своју дужност злоупотреби положај и овлашћења која има, ради било какве користи.

Мићо Бошковић, анализирајући дефиниције већег броја домаћих и страних аутора, издеференцирао је следеће заједничке правне елементе корупције:

- противзаконита делатност, односно незаконитост субјеката,
- стицање противправне имовинске користи,
- богаћење без правног основа,
- делатност супротна моралним нормама,
- негативан утицај на економске односе и изазивање одређених поремећаја у економском систему,
- негативан утицај на друге у вези са поштовањем законитости и морала те стицањем противправне имовинске користи,

¹¹⁵ Манојловић, М: Осврт на корупцију у Југославији, Безбедност, број 3/2001, стр.344

- остваривање личног интереса, политичке, финансијске или неке друге моћи и одговарајућег статуса у друштву,
- губљење поверења у друштво и државу, односно губљење поверења у државне функције, и
- инкриминација одређених облика корупције који се испољавају кроз конкретна кривична дела и облици корупције који су ван кривично правне заштите¹¹⁶

Важећи Кривични законик РС у глави XXXIII (Кривична дела против службене дужности), прописује кривична дела која се могу довести у везу са корупцијом:

- Злоупотреба службеног положаја (Члан 359)¹¹⁷
- Кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика (Члан 360)¹¹⁸
- Несавестан рад у служби (Члан 361)¹¹⁹
- Противзаконита наплата и исплата (Члан 362)¹²⁰

¹¹⁶ Бошковић М, Актуелни проблеми сузбијања корупције, Полицијска академија, Београд, 2002

¹¹⁷ Службено лице које искоришћавањем свог службеног положаја или овлашћења, прекорачењем границе свог службеног овлашћења или невршењем своје службене дужности прибави себи или другом физичком или правном лицу какву корист, другом нанесе какву штету или теже повреди права другог, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

¹¹⁸ Судија или судија поротник, јавни тужилац или његов заменик који у судском поступку у намери да другом прибави какву корист или да му нанесе какву штету, донесе незаконит акт или на други начин прекрши закон, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

¹¹⁹ Службено лице које кршењем закона или других прописа или општих аката, пропуштањем дужности надзора или на други начин очигледно несавесно поступа у вршењу службе, иако је било свесно или је било дужно и могло бити свесно да услед тога може наступити тежа повреда права другог или имовинска штета, па таква повреда, односно штета у износу који прелази четрестопедесет хиљада динара и наступи, казниће се новчаном казном или затвором до три године.

¹²⁰ Службено лице које од неког наплати нешто што овај није дужан да плати или наплати више него што је дужан да плати или које при исплати или предаји каквих ствари не исплати, мање исплати, односно не преда или мање преда, казниће се новчаном казном или затвором до три године.

- Ненаменско коришћење буџетских средстава (Члан 362а)¹²¹
- Превара у служби (Члан 363)¹²²
- Проневера (Члан 364)¹²³
- Послуга (Члан 365)¹²⁴
- Трговина утицајем (Члан 366)¹²⁵
- Примање мита (Члан 367)¹²⁶
- Давање мита (Члан 368)¹²⁷

¹²¹ Одговорно лице корисника буџетских средстава или одговорно лице у организацији обавезног социјалног осигурања, које створи обавезе или на терет рачуна буџета одобри плаћање расхода и издатака преко износа од милион динара у односу на износ утврђен буџетом, финансијским планом или актом Владе којим се утврђује износ средстава позајмице, казниће се новчаном казном или затвором до једне године.

¹²² Службено или одговорно лице које у вршењу службе у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист подношењем лажних обрачуна или на други начин доведе у заблуду овлашћено лице да изврши незакониту исплату, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.

¹²³ Ко у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист присвоји новац, хартије од вредности или друге покретне ствари које су му поверене у служби или на раду у државном органу, установи или другом субјекту који не обавља привредну делатност, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

¹²⁴ Ко се неовлашћено послужи новцем, хартијом од вредности или другим стварима које су му поверене у служби или на раду у државном органу, предузећу, установи или другом субјекту или радњи или ове ствари другом неовлашћено да на послугу, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

¹²⁵ Ко захтева или прими поклон или какву другу корист за себе или другог, непосредно или преко трећег лица, да коришћењем свог службеног или друштвеног положаја или стварног или претпостављеног утицаја, посредује да се изврши или не изврши нека службена радња, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

¹²⁶ Службено лице које непосредно или посредно захтева или прими поклон или другу корист или које прими обећање поклона или друге користи за себе или другог да у оквиру свог службеног овлашћења или у вези са својим службеним овлашћењем изврши службену радњу коју не би смело извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити, казниће се затвором од две до дванаест година.

- Одавање службене тајне (Члан 369)¹²⁸

2.5.9 Трговина радиоактивним материјала

Једна од највећих претњи међународној безбедности јесте опасност да криминане групе и терористи дођу у посед радиоактивног материјала.

Корупција, слабо обезбеђење просторија и објеката у којима се чувају радиоактивне материје, као и веома лоше материјално стање запослених који су задужени за чување ових материја, увелико доприносе трговини радиоактивних материја. Велика заинтересованост за ове материје постоји код терористичких организација које посредством криминалних организација чија је делатност трговина радиоактивних материја долазе до урана и плутонијума које користе у изради нуклеарног оружја.¹²⁹¹³⁰

Једно од кривичних дела повезаних са овом делатношћу организованог криминалитета јесте и Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (Члан 266. Кривичног законика Републике Србије), које гласи (став 1): *„Ко противно прописима унесе у Србију радиоактивне или друге опасне материје или опасне отпатке, или ко превози, прерађује, одлаже, сакупља*

¹²⁷ Ко службеном или другом лицу учини, понуди или обећа поклон или другу корист да службено лице у оквиру свог службеног овлашћења или у вези са својим службеним овлашћењем изврши службену радњу коју не би смело извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити или ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

¹²⁸ Службено лице које неовлашћено другом саопшти, преда или на други начин учини доступним податке који представљају службену тајну или које прибавља такве податке у намери да их преда непозваном лицу, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

¹²⁹ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, *op.cit* .202. стр

¹³⁰ Познат је случај крађе 50 килограма плутонијума из електране у Литванији, који је био напуштен и остављен у шуми. Осим тога, нуклеарне електране у источној и централној Европи нису добро чуване. Узнемиреност је кулминирала 1994. године, када је преко Интерпола поменута крађа извесних количина уранијума из нуклеарке у Чернобилу. Узнемирава и чињеница да су се распале фирме које су одговорне за руковање нуклеарним материјалима, остављајући тако простор за деловање организованог криминала.

или складишти такве материје или отпатке, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.¹³¹

2.6 Организовани криминалитет у Србији и формирање свести о повећаној друштвеној опасности

Организовани криминалитет је, као правни појам, уведен у законодавство Републике Србије 2001. године, Закоником о кривичном поступку, када је било неминовно признати његово постојање и деловање на простору наше земље. Међународни прописи и закони других земаља, који регулишу у одређеној мери питања ове врсте криминалитета, послужили су нашој земљи као узор при одређењу појма организованог криминалитета и његових карактеристика.¹³²

Често се конвенционални криминалитет сматра доминантним у односу на организовани криминалитет. „Видљивост“ конвенционалног криминалитета у односу на организовани криминалитет доприноси погрешној перцепцији о стању криминалитета у једној земљи. С друге стране, активности организованог криминалитета је посебно тешко мерити, а које активности, због посебних штетних последица које изазивају, заслужују посебну пажњу и посебан начин деловања друштва. Организовани криминалитет се због

¹³¹ Остали ставови овог кривичног дела гласе: (2) Ко злоупотребом свог службеног положаја или овлашћења дозволи или омогући да се у Србију унесу материје или отпаци из става 1. овог члана, или омогући да се такве материје или отпаци превозе, прерађују, одлажу, сакупљају или складиште, казниће се затвором од једне до осам година и новчаном казном. (3) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана дошло до уништења животињског или биљног света великих размера или до загађења животне средине у тој мери да су за његово отклањање потребни дуге време или велики трошкови, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година и новчаном казном. (4) Ако изрекне условну осуду за дела из ст. 1. до 3. овог члана, суд може одредити обавезу учиниоцу да у одређеном року предузме одређене прописане мере заштите од јонизујућих зрачења или друге прописане мере заштите. (5) Ко организује вршење дела из става 1. овог члана, казниће се затвором од три до десет година и новчаном казном

¹³² Николић Г, Појам и карактеристике организованог криминалитета, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2010, стр. 91

своје прикривености и интереса учесника у таквим активностима веома тешко открива и доказује.¹³³

Према подацима МУП-а за 2011. годину у Србији је постојало око 60 криминалних група са више од три хиљада припадника. У Београду су криминалне групе најјаче и оне се боре за престиж на нарко тржишту.¹³⁴ Стање овог облика криминалитета није значајно измењено ни у данашње време. Тренутно је актуелан „рат“ између криминалне групе из Србије (клан Луке Бојовића) и Црне Горе (клан браће Шарановић), који готово сваке седмице однесе по неку жртву.

Трговина дрогама је веома уносна и веома распрострањена. Хероин и кокаин су и поред санкција међународне заједнице набављани у великим количинама у иностранству, а канабис је узгајан и у земљи. У последње време у нашој земљи веома је распрострањена и трговина синтетичким дрогама. Трговина женама и децом и дечја порнографија шире се масовно и брзо. Исто тако, постоје озбиљне индиције да је и трговина људским органима пустила корене као нови облик организованог криминалитета. Јавио се и компјутерски криминалитет, пиратерија и банкарске преваре. Неки од главних путева трговине радиоактивним материјама воде преко Србије. Праће новца као пропратна појава и услов за опстанак организованог криминалитета још увек се у многим случајевима не региструје и не сузбија, иако је појава присутна у значајном обиму. Кривично дело под тим именом уведено је у Кривични законик Србије тек 2005. године (члан 245. КЗ). Масовна приватизација државних предузећа до које је дошло у процесу транзиције политичког и привредног система, добрим делом је обављена прљавим новцем. Такође су присутне и крађе и кријумчарење моторних возила, праћене преварама у осигурању и фалсификовањем исправа. На крају, већ дуже времена Србија спада у ред држава са најкорумпиранијим државним и јавним службама.¹³⁵

Тешкоће које произилазе из природе овог феномена су комплексне и бројне и прави су изазов и препрека у транзиционим процесима кроз које пролази наша земља.

¹³³ Ђукић С, Савремени организовани криминалитет као облик угрожавања националне безбедности, 2016, Београд, стр. 127

¹³⁴ Ibid. стр. 199.

¹³⁵ Грубач М, Организовани криминал у Србији, 2009, стр. 205.

Мере које се односе на постизање резултата у сузбијању организованог криминалитета неопходно је да се спроводе у сарадњи националних служби безбедности са Еуโรปолом и Интерполом, такође је веома значајна и сарадња влада у региону.

2.6.1 Служба за борбу против организованог криминала

Служба за борбу против организованог криминала је организациона јединица Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Управе криминалистичке полиције.

Јединица је формирана 01. октобра 2001. год. као Управа за борбу против организованог криминала. Током 16 година постојања, у неколико наврата је мењана организација и структура, али се никада није мењала основна мисија – да се кроз партнерство са органима и институцијама у земљи и сродним полицијским службама других држава, користећи сва расположива законита средства и стечена искуства што ефикасније супротстави организованом криминалитету у Србији и земљама партнерима.

У обављању задатака на територији целе Републике Србије, Служба за борбу против организованог криминала поступа превасходно у складу са Законом о надлежности и организацији државних органа у борби против организованог криминала и корупције и Законом о полицији, Закоником о кривичном поступку Републике Србије, затим Кривичном закоником, Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, Законом о надлежности и организацији државних органа у борби против високотехнолошког криминала и др.¹³⁶

¹³⁶ http://arhiva.mup.gov.rs/cms_lat/UKP.nsf/sbpok.h?OpenPage# - приступ сајту – септембар 2018.

III КРИМИНАЛИТЕТ „БЕЛОГ ОКОВРАТНИКА“

3.1 Историјски развој криминалитета белог оковратника

За криминалитет белог оковратника се не може рећи да је нов, он постоји у различитим формама од давнина. Њега одликује способност модификације и трансформације кроз историју. Најранији сачувани документовани случај криминалитета белог оковратника догодио се у XV веку у Енглеској, наиме, закон који је усвојен 1473. године био је реакција државе на злоупотребу у тзв. Случају носача (Carrier's Case, тј. Anonymus v. The Sheriff of London, The Case of Carrier Who Broke Bulk) када је носач коме је трговац поверио транспорт вуне покушао да украде део за себе.¹³⁷

Када говоримо о овом облику криминалитета, неизоставно је име америчког социолога и криминолога Едвина Х. Садерленда (Edwin Hardin Sutherland) за кога се може рећи да представља пионира изучавања овог облика криминалитета и „оца“ фразе „криминалитет белог оковратника“ (eng. White Collar Criminal). Први пут је употребио 27. децембра 1939. године у свом председничком говору Америчком социолошком удружењу (American Sociological Association), док је прву дефиницију криминалитета белог оковратника дао 1949. године, када га је одредио као „кривична дела извршена од стране лица са високим и престижним друштвеним статусом у оквиру занимања које обављају“. Овај облик криминалитата свакако Саделенд није „измислио“, јер он постоји од давнина, већ га је први препознао, и увео у науку. Иначе, сматра се да је на том путу пре Садерленда био холандски марксиста Виљем Бонжер (Willem Bonger) који је први скренуо пажњу на разлику између „уличног криминалитета“ и „криминалитета у оделима“ и који је свакако имао одређеног утицаја на даљи Садерлендов рад.¹³⁸

¹³⁷ А. Булатовић, Питање о јавном овлашћењу – корен криминала „белог оковратника“, Часопис „Социјална мисао“ 4/2010, Београд, стр.77

¹³⁸ М. Ковачевић Лепојевић, В. Жунић Павловић, Криминалитет белог оковратника и могућност превенције, Часопис „Социјална мисао“ 4/2010, Београд, стр.38

3.2 Појам криминалитета белог оковратника

Као посебан облик професионалног криминалитета, “криминалитет белог оковратника” (white collar crime) први је дефинисао и описао већ наведени амерички криминолог Едвин Садерланд.¹³⁹ Садерланд је дефинисао овај облик криминалитета као злочине извршене од лица са високим и престижним друштвеним статусом у оквиру занимања које обављају, а криминалца са „белим оковратником“ одредио као свако лице са високим социо-економским статусом које крши законе којима се уређује њихова професионална активност.¹⁴⁰

На сличан начин, са идентичним елементима и Џон Спенсер (John C. Spencer) дефинише криминалитет белог оковратника, наиме, „криминалитет учињен од уваженог лица високог друштвеног статуса у процесу његове професије“.¹⁴¹

Да се ради о проблему круцијалне природе, говори и чињеница да је чак и Министарство правде САД-а 1981. године дало своју дефиницију криминалитета белог оковратника. Према њима, то је „(не)насилни криминалитет који има за циљ постизање финансијске користи служећи се преваром, а починиоци овог облика криминалитета су особе које су предузетници, професионалци и полупрофесионалци који користе своја посебна знања и вештине.“¹⁴²

Што се тиче наших аутора, професор Милан Милутиновић дефинише овај облик криминалитета као „професионални криминалитет, који врше припадници горњих, владајућих и пословних кругова, који користе свој утицај и везе у друштву за вршење кривичних дела, која им доносе огромне материјалне користи, а грађанима и друштву наносе велике штете.“¹⁴³

Извршиоци криминалитета белог оковратника су пословни људи, чиновници („бели оковратник“ изворно значи ознаку за чиновника, човека који је у друштвеној хијерархији

¹³⁹ Sutherland, E. (1940) “White Collar Criminality”, American Sociological Review, стр. 1-12

¹⁴⁰ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, op.cit 189. стр

¹⁴¹ J.C. Spencer, White collar crime, Criminology in transition, London, 1965., стр.233

¹⁴² Н. Тањевић, Применљивост концепта криминалитета „белог оковратника“ у савременим условима, Часопис „Социјална мисао“ 4/2010, Београд, стр.9

¹⁴³ М. Милутиновић, Криминологија, Београд, 1990., стр. 235

на врху), и лица која имају посебан друштвени статус, власт, утицај и моћ. То су припадници највиших друштвених слојева у одређеним службама – банкарство, осигурање, трговина, железница, државне институције, инспекције или пореске службе, полицијске и царинске службе, медицина и сл.¹⁴⁴ Међутим с обзиром на то да у стварности није лако направити јасно разграничење ко је и у односу на кога на вишем положају, као и с обзиром на околност да се слична дела врше злоупотребом најразличитијих легалних занимања, у новије време се криминалитет белог оковратника дефинише шире – као криминалитет који се врши злоупотребом легалних занимања.¹⁴⁵

Криминалитет белог оковратника, како описује Садерленд, обухвата преваре у области пословних операција, на берзама, сумњиве трансакције, намештену илегалну трговину, трансакције валутом и меницама, лажним рачунима, преварама у осигурању, малверзације са утајом пореза, директне и индиректне облике корупције и сл. Ова дела се сматрају нарочито друштвено опасним, јер се користи одређени друштвени положај, моћ и привилегије за стицање огромних материјалних добара, а друштву се наноси огромна штета (према неким проценама у развијеним земљама штете од ове врсте криминалитета крећу се на десетине милијарди долара).¹⁴⁶

За разлику од обичног или класичног криминалитета, који има релативно мали ефекат на институције и друштвену организацију, овај облик професионалног криминалитета јача друштвену дезорганизацију. Извршиоци овог облика криминалитета нису асоцијалне особе класичног криминалитета, које се служе насиљем. То су признати чланови друштва, који, ако случајно дођу под удар закона и оду на издржавање казне, неће бити одбачени јер ће их њихово друштво по повратку опет примити у своје редове.

3.3 Обележја криминалитета белог оковратника

Основне особине криминалитета белог оковратника које је дао Едвин Садерланд су:

- област у којој се врши (сфера пословања, осигурања, банкарства, берзе);

¹⁴⁴ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, *op.cit* 189

¹⁴⁵ Croall, H. (2001) *Understanding white collar crime*, Buckingham-Philadelphia> Open University Press, стр. 17

¹⁴⁶ Преузето од: Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, *op.cit* 189

- статус преступника (припадници највиших социјалних слојева); и
- заштићеност учинилаца од прогона и кажњавања¹⁴⁷

Криминалитет белог оковратника се од осталих врста криминалитета разликује по томе што обично не изазива велику пажњу јавности, али ни пажњу правосудних органа државе. Разлози за то се налазе у чињеници да су починитељи ових врста криминалних дела обично финансијски добро ситуирани, као и повезаниса водећим представницима власти, те стручно оспособљени да дуго времена прикривају своје злочине. Други важан разлог је у томе што криминалитет белог оковратника по правилу не садржи елементе насиља, па се стога не сматра као озбиљна претња од стране јавности или државе. Међутим, с друге стране, део економиста, социолога и криминолога сматра да је криминалитет белог оковратника далеко опаснији по друштво од других врста криминалитета, јер је у стању да озбиљно угрози финансијску сигурност државе, те да широким слојевима друштва начини далеко више штете него појединачни акти насиља и друге врсте криминалитета. Извршиоци ове врсте криминалитета су чиновници, пословни људи, лица која имају висок друштвени статус, утицај, моћ и власт. Они су професионалци у избегавању откривања и кажњавања. Потребне су одличне менталне и физичке карактеристике да би се успешно и професионално обавила нека криминална активност. Овај облик криминалитета се тешко открива и карактерише га висока тамна бројка.¹⁴⁸

Посебна опасност овог облика криминалитета је у томе што се неоткривањем и некажњавањем извршилаца вређа друштвени морал. Такође, криминалци белог оковратника су ретко гоњени од стране полицијских органа јер се сматра да то и није криминалитет, већ „корисне малверзације“. Аболиција од полицијског и судског прогона постоји због тога што су извршиоци овог криминалитета „угледни“ пословни људи, који због тога уживају фактички имунитет.¹⁴⁹ Криминалитет белог оковратника тешко је открити јер ниједан од извршилаца неће дозволити да лако буде откривен и да остави доказе за своје малверзације. Сем тога, могуће је да малверзације буду фиктивно правдане лажном документацијом и да се ова лица повежу са носиоцима власти. Против

¹⁴⁷ Sutherland, E. (1940), *op.cit.* стр. 1-12

¹⁴⁸ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, *op.cit* 189-191 стр

¹⁴⁹ Бошковић М, *op.cit.*, стр.174

криминалаца белог оковратника не покреће се кривични поступак не само због недостатка доказа и фактичког имунитета који ова лица уживају као угледни пословни људи већ и због става да се таква понашања не могу подвести ни под једну од постојећих инкриминација. Све ово уништава морал и нарушава друштвене односе. Садерленд је истакао да је финансијски губитак, иако огроман, мање важан од штете учињене друштвеним односима и друштвеном моралу.

Запажен најпре у америчком пословном свету, криминалитет белог оковратника првенствено је повезиван са радом у пословним организацијама. Међутим, овај облик професионалног криминалитета такође постоји и у области политике и власти. У овим областима најчешће се јавља у облику корупције на свим нивоима локалне и државне власти. Сем тога, право и медицина су такође области у којима се појављује криминалитет белог оковратника. Понекад се догоди да се открије корупција у области права, али се све брзо оконча да не би сазнала јавност и дошло до скандала. Међу лекарима такође има илегалне продаје наркотика, илегалних абортуса, издавања лажних лекарских уверења и много случајева непотребних третмана да би се дошло до имовинске користи.¹⁵⁰

Како се криминалитет белог оковратника испољава кроз појединачно криминално понашање, временом су се издвојиле неке заједничке карактеристике учиниоцима ових дела у конкретним случајевима. Свакако, не ради се о правилима и изузетака има, али је довољно да се успоставе неке закономерности. Наиме, према криминалистичкој евиденцији САД-а, криминалце белог оковратника одликују следеће карактеристике:

- највероватније нису тетовирани
- вероватно су ожењени
- високо су образовани
- мала је вероватноћа да су разведени
- чланови су цркве
- друштвено су прилагодљиви
- нису евидентирани у полицији
- најчешће раде сами

¹⁵⁰ Reless W., „The Crime problem“, New York, 1950, 1955 и 1961. год, стр.207-215

- дуги низ година заузимају исти радни положај¹⁵¹

3.4 Типови криминалитета „белог оковратника“

Криминалитет белог оковратника може се јавити у неколико облика, као што су:

- Криминалитет у вези са занимањем,
- Организациони криминалитет:
 - Корпорацијски криминалитет:
 - Транснационални корпорацијски криминалитет.

Криминалитет у вези са занимањем се врши ради задовољавања личних потреба извршиоца и уперен је најчешће против послодавца (eng. Occupational crime), док организациони криминалитет (eng. Organisational crime) врше лица на важним положајима у организацијама и институцијама у име и ради остваривања незаконите добити за организацију, односно институцију. Посебна врста организационог криминалитета је корпорацијски криминалитет (eng. Corporate crime) који се врши у име и у корист корпорација, а његова подврста је транснационални корпорацијски криминалитет.¹⁵² Организациони криминалитет, који чини главну окосницу Садерландове дефиниције криминалитета белог оковратника и који велики број криминолога још увек са њиме изједначава, има шире друштвене последице и мање издиференциране жртве у поређењу са криминалитетом у вези занимања, који се управо с тога често сматра и „криминалитетом без жртава“. Као пример криминалитета корпорација може се навести ситуација када директор корпорације зна да је корпорацији потребно одређено имање. Он купује то имање по одређеној цени, а затим га продаје својој корпорацији по другој, вишој цени, иако је обавезан да води рачуна о интересима корпорације.¹⁵³

¹⁵¹ Преузето из монографије М. Костић, Д. Димовски, Криминалитет „белог оковратника“, Часопис „Социјална мисао“ 4/2010, Београд, стр.25

¹⁵² Beirne, J. I Messerschmidt, J. (1999) Criminology, Boulder: Westview, стр. 372

¹⁵³ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, op.cit 189-190. стр

3.5 Распрострањеност криминалитета „белог оковратника“ и примери

Дуго се сматрало да је криминалитет белог оковратника развијенији у капиталистичким земљама запада, пре свега за америчко друштво, тачније, његов горњи социјалноекономски слој. Насупрот томе, постојало је и уверење да у социјалистичким земљама овог облика криминалитета нема, што се испоставило као нетачно. Говорило се да су у питању „корисне малверзације“ а разлог томе био је чисто идеолошке природе. Наиме, према схватању социјалиста, неједнакост међу људима је социјално условљена. Како је социјализам као својеврсна противтежа капитализму пропагирао једнакост за све, било би апсурдно признати да у таквом систему постоји друштвена појава, још и изразито негативна, која проистиче из друштвене неједнакости. Како је идеологија прожимала готово све поре друштва, па и науку, истраживања нису ни вршена шездесетих и седамдесетих година. Почетак последње деценије 20. века, конкретно, уједињење Западне и Источне Немачке и распад СССР-а представљају преломни тренутак у новијој историји. Бивше социјалистичке земље централне и југоисточне Европе кренуле су у процес транзиције, тј. на пут повратка у грађанско друштво, увођењем вишепартијског система, преласком на тржишну привреду и претварањем државне (у нашем случају и друштвене) својине у приватну. Процес транзиције неке земље су пребродиле лакше, неке теже, а неке се још увек налазе у њему, али за све њих је заједничко повећање стопе општег криминалитета, а сагласно томе и криминалитета белог оковратника и привредног криминалитета у нестабилним политичким и економским условима какви су владали. Данас, глобализација као савремени друштвено – економски и геополитички тренд, значајно доприноси повећању обима овог типа криминалитата у свим деловима света, једноставно, где год постоје токови новца, постојаће и интерес за противправно богаћење. Уочљива је његова интернационализација и непознавање државних граница и суверенитета првенствено захваљујући пословању мултинационалних корпорација.¹⁵⁴

У Србији (тадашњој Југославији) од шездесетих година па до данашњег дана криминалитет белог оковратника се најчешће испољава у корупцији, плачкању друштвене имовине и њеном претварању на различите начине у приватну, обављању различитих

¹⁵⁴ Сандуловић А, Криминалитет белог оковратника, мастер рад, Ниш, 2017

облика „корисних малверзација“, преваре купаца великих размера, неплаћању или умањеном плаћању пореза и доприноса, избегавању плаћања царина и сл. Током ратова у бившој Југославији, и касније, у периоду транзиције из социјализма у капитализам, овај тренд је био још израженији. Криминалитет белог оковратника се, као и у другим транзиционим друштвима, посебно огледа у порасту корупције, у најразличитијим малверзацијама везаним за приватизацију, у преварама и другим злоупотребама везаним за радни однос, коришћење државних фондова, донација, па и хуманитарне помоћи, у непридржавању прописа о заштити на раду и заштити животне средине и сл. Резултати „Међународне анкете о виктимизацији“¹⁵⁵, која садржи и питања у вези корупције, показали су да је подмићивање јавних службеника далеко раширенија појава у земљама у развоју и земљама у транзицији, док је скоро занемарљива у индустријски развијеном свету. Такође, ово истраживање је показало да је корупција један од најраспрострањенијих облика виктимизације грађана у земљама у транзицији.¹⁵⁶

Неки од нама познатијих примера у којима се могу спознати елементи криминалитета белог оковратника јесу „стечајна мафија“, „градска чистоћа“, „афера индекс“, „друмска мафија“, „фудбалска мафија“, „фармацеутска мафија“, „нафтна мафија“ и сл.

Случај „стечајна мафија“ јесте и један од највећих процеса у историји српског правосуђа. Оптужница у вези овог случаја је садржана на 181 страни и прати пропадање наших привредних гиганата као што су „Ц маркет“, „Беко“, ГП „Рад“, „Индекс интерекспорт“, „Комел“ итд. Сматра се да су учесници „стечајне мафије“ оштетили државу Србију за више од 50 милиона евра. Својевремено се сматрало да су хапшења поводом ове афере највећи ударац корупцији и привредном криминалитету у новијој историји Србије. Сви оптужени су на суду тврдили да су скромног имовног стања, али су ипак касније за јемство, како би им био укинут притвор, нудили огромне суме новца. Иако је током истраге списак осумњичених и ухапшених растао, као и листа кривичних дела, у

¹⁵⁵ <https://web.northeastern.edu/isrd/> - приступ, децембар 2018. године

¹⁵⁶ Звекић, У, Жртве криминала у земљама у транзицији, Београд, 2001, стр.50,91

најновијој првостепеној одлуци из 2017. године осуђено је само 4 оптужених, и то неправоснажно.¹⁵⁷

Специјално тужилаштво за борбу против организованог криминалитета подигло је, у мају 2008. године, оптужницу против организоване криминалне групе, због злоупотреба у ЈКП „Градска чистоћа“. Према оптужници чланови ове групе се терете за кривична дела злочиначког удруживања, злоупотребе службеног положаја, прање новца и утаје пореза. Сума противправно стечене материјалне користи, коју је ова група стекла извршењем кривичних дела за која се терети, се процењује на износ од 374 милиона динара. Оптужницом су обухваћена 22 лица, а као организатори ове групе наводе се Д. И., директор ЈКП Градска чистоћа из Београда, Г. П., директор и власник ДОО Х. систем из Мионице и М. К., директор и власник ДОО Б. и, Б. К., Б. т. Тужилаштво наводи да су се организатори ове групе договорили да привредно друштво Х. систем из Мионице и ДОО Ф. из Београда, власништво Н. Д., члана групе, испоставља фактуре и отпремнице са неистинитом садржином како би се приказао привидан улаз робе, иако роба није стварно испоручена Градској чистоћи. Тако је створена фиктивна обавеза Градске чистоће, према наводним добављачима, а привредна друштва осталих окривљених имала су улогу и задатак да међусобно достављају документацију са неистинитом садржином, фактуре и отпремнице, и тако стварају привидан улаз и излаз робе из својих предузећа ка предузећима Х. систем и ДОО Ф. за робу која су та два предузећа наводно испоручила ЈКП Градска чистоћа. Према сазнању тужилаштва новац који је на овакав начин исплатила "Градска чистоћа" касније је финансијским трансакцијама „опран“ преко страних предузећа на Кипру и у Аустрији. Па су тако симулованим спољнотрговинским пословима и симулованим унутрашњим прометом роба и услуга, поред осталих кривичних дела за која су оптужени, извршили и кривично дело прање новца.¹⁵⁸

„Афера индекс“ појавила се пре 11 година када су у Крагујевцу ухапшени професори под оптужбама да су у замену за новац студентима омогућавали да положи

¹⁵⁷ <http://www.politika.rs/sr/clanak/378209/Kako-je-drzava-izgubila-slucaj-stecajna-mafija> - приступ, децембар 2018. године

¹⁵⁸ Зорић Ј, Павићевић М. и Стопић М. – Борба против организованог криминала у Србији, 2008, стр.21,22

испите. Случај је откривен тако што је полиција, случајно, преко једног свог полицајца, сазнала да и обични трговци колима, често краденим, могу да среде не само полагање испита, већ и читаву диплому Правног факултета Универзитета у Крагујевцу. Један за другим, у притвору и под оптужбама за мито, корупцију, посредовање и сл. Завршила је скоро трећина Правног факултета, толико да је у једном тренутку и сам опстанак ове високошколске установе доведен у питање, јер предавања више није имао ко да држи. Као оптужени у овој афери су се појавили и професори са универзитета у Београду, полицајци, трговци, естрадне звезде, а чак и једна помоћница министра. Међутим, 11 година од првих хапшења и подизања оптужнице против око 80 људи за које се сумња да су примали мито и намештали испите, овај случај није правоснажно окончан, а чак је на корак од застарелости.¹⁵⁹

Организована криминална група, у јавности познатија као „**друмска мафија**“, званично је откривена 2006. године, када су припадници МУП-а Србије, у сарадњи са Безбедносно-информативном агенцијом ухапсили првих 25 особа, махом радника ЈП „Путеви Србије“ који су на наплатним рампама на аутопуту Београд–Ниш продавали дупле наплатне карте. Акција хапшења изведена је синхронизовано у Београду, Нишу и Сремској Митровици. Током претресања станова и других просторија пронађена је већа количина девизног новца, као и документација која се односи на сва кривична дела која је група починила. У јавности је кружило више прича о томе како је „друмска мафија“ заправо откривена. Према једној верзији, 2005. године ухапшена је група „рекеша“ која је покушала да изнуди од неколико радника на наплатној рампи аутопута Београд–Ниш 300.000 евра. Полицији је, према непотврђеној причи, било сумњиво одакле толико новца обичним радницима на наплатној рампи, па се почело са проверавањем. Према другој верзији, највећу електронску пљачку у Србији камером је снимио бивши радник предузећа „Путеви Србије“ и захваљујући њему група је откривена и похапшена. Званично, група је откривена, захваљујући једноипогодишњем оперативном раду БИА, која је подразумевала праћење и снимање свих осумњичених чланова „друмске мафије“. Нагађа се да је

¹⁵⁹ <http://www.istinomer.rs/clanak/1743/Afera-Indeks> приступ, децембар 2018. године
<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:740979-AFERA-INDEKS-Presuda-nema-ni-na-pomolu> - приступ, децембар 2018. године

лоповлук на наплатним рампама трајао деценијама, тако да је немогуће израчунати за колико новца је оштећен буџет Републике Србије. Познато је да се за то радно место плаћало, а у Врчину је, на пример, на место на наплатној рампи конкурисало више хиљада људи. Посао на наплатној рампи био је „златна кока“, па би радници брзо куповали нове аутомобиле и зидали вишеспратнице. Ова афера о крађи путарина добила је временом политички карактер. Тако је опозиција оптуживала В. И, тадашњег министра за капиталне инвестиције, да је знао за крађе на наплатним рампама. В. И. је негирао те наводе, оптужујући бивше режиме да су организовали крађу на наплатним рампама и да су тако финансирали своје предизборне кампање.¹⁶⁰

3.5.1 Учешће жена у криминалитету белог оковратника

Економске, технолошке и демографске промене условиле су повећање процента жена у криминалитету белог оковратника.¹⁶¹ Када је Е.Садерленд „открио“ овај криминалитет, није помињао пол извршилаца, али је било јасно да је то криминалитет мушкараца, јер жена и није било на високим положајима и у неким професијама. Тек када су се појавили радови о криминалитету жена, почело је да се наводи и учешће жена у овом облику криминалитета. Позиција жена везана је за посредне и помоћне улоге – оне су саветнице, помоћнице, заменице директора и много спорије долазе до положаја везаних за финансијску контролу, финансијско пословање или менаџмент. Због овако одређене професионалне и друштвене улоге жена, оцењено је да су облици криминалитета белог оковратника извршени од стране жена мање друштвено опасни од оних који се везују за мушкарце на знатно одговорнијим положајима. Ипак у САД и Канади се од 1988. године прати учешће жена у овом облику криминалитета и констатује се да је знатно повећан број ухапшених жена, које су, користећи свој положај, биле корумпране или извршиле преваре, фалсификовања, проневере, у секторима банкарства и осигурања, али да, ипак, број жена

¹⁶⁰ <http://www.politika.rs/sr/clanak/26420/Наплатне-рампе-као-рудници-злата> - приступ, децембар 2018. године

¹⁶¹ Albanese J, „Women and the Newest Profession: Females as White Collar Criminals, Female criminality, New York, London: Garland publishing, стр. 119.

ухапшених због ових кривичних дела не може да достигне ниво учешћа мушкараца у овом криминалитету.¹⁶²

3.6 Криминалитет „белог оковратника” у Србији

Слаби резултати у откривању “тамне бројке” посебно су били присутни код откривања учинилаца кривичних дела, што је, поред осталог, било последица и тога што је полиција почетком 90-их “трансформисана у правцу пружања веће заштите владајућој елити него интересима грађана”. Међутим, више од свега, слику о стању криминалитета искривљавала је непримерена криминалистичка политика у оном делу који се односи на контролу алармантно распрострањених појава у вези са привредним криминалитетом и злоупотребама у служби. Девизне и робне резерве, примарна емисија и банкарски кредити, државни буџет и државна имовина, све се то нашло у рукама људима на разним положајима. И то у тренутку када су крах комунизма и распад Федерације замаглили уобичајена правила понашања и учинили да све изгледа као да је дозвољено. А са ратом, хиперинфлацијом, међународном забраном трговине са Србијом, устројство богаћења злоупотребама било је до краја разрађено. Тзв. политичка полиција је неким преступницима (као својим сарадницима) поверавала деликатне послове, нудећи им у замену могућност да дођу на високе друштвене положаје или приграбе екстремну економску моћ.¹⁶³

Снажење организованог криминалитета и нагли пораст криминалитета “белог оковратника” у целини у новонасталим условима у Србији огледа може се огледати у аферама из претходног наслова.

У циљу сузбијања и казњавања криминалитета “белог оковратника” и организованог криминалитета уопште, у Србији је донет Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције (2016)¹⁶⁴. Овим законом уређује се образовање, организација, надлежност и

¹⁶² Levi M, M, „Mascilinites and white-collar crime“, стр.237

¹⁶³ Павићевић О, Симеуновић – Патић Б, Србија и (анти)хероји, Београд, 2005, стр. 171-172

¹⁶⁴ Закон је објављен у "Службеном гласнику РС", бр. 94/2016 од 24.11.2016. године, ступио је на снагу 2.12.2016, а примењује се од 1.3.2018

овлашћења државних органа и посебних организационих јединица државних органа, ради откривања, кривичног гоњења и суђења за кривична дела одређена овим законом.

3.6.1 Инкриминација криминалитета белог оковратника у нашем законодавству

Важећим Кривичним закоником Републике Србије ("Службени гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016) и то у главама под називом кривична дела против службене дужности, кривична дела против правног саобраћаја и кривична дела против привреде, прописано је више кривичних дела у којима се могу идентификовати елементи криминалитета белог оковратника.

Нека од наведених кривичних дела већ су описана у одељку овог рада који се односи на организовани криминалитет и то проневера (члан 364. КЗ), примање мита (члан 367. КЗ), давање мита (члан 368. КЗ), пореска утаја (члан 225. КЗ), прање новца (члан 245. КЗ), Злоупотреба службеног положаја (члан 359. КЗ), Кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика (члан 360. КЗ), Превара у служби (члан 363. КЗ), Проневера (члан 364. КЗ), Трговина утицајем (члан 366. КЗ) и сл.

Друга кривична дела у којима постоје елементи криминалитета белог оковратника јесу:

- Злоупотреба поверења (члан 216. КЗ)¹⁶⁵
- Превара (Члан 208. КЗ)¹⁶⁶
- Превара у обављању привредне делатности (Члан 223. КЗ)¹⁶⁷

¹⁶⁵ „Ко заступајући имовинске интересе неког лица или старајући се о његовој имовини злоупотреби дата му овлашћења у намери да тиме себи или другом прибави имовинску корист или да оштети лице чије имовинске интересе заступа или о чијој се имовини стара, казниће се новчаном казном или затвором до три године.“

¹⁶⁶ „Ко у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист доведе кога лажним приказивањем или прикривањем чињеница у заблуду или га одржава у заблуди и тиме га наведе да овај на штету своје или туђе имовине нешто учини или не учини, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.“

¹⁶⁷ „Ко у обављању привредне делатности, у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист, доведе кога лажним приказивањем или прикривањем чињеница у заблуду или га одржава

- Превара у осигурању (Члан 223а КЗ)¹⁶⁸
- Проневера у обављању привредне делатности (Члан 224. КЗ)¹⁶⁹
- Злоупотреба поверења у обављању привредне делатности (Члан 224а КЗ)¹⁷⁰
- Злоупотреба положаја одговорног лица (Члан 227. КЗ)¹⁷¹
- Злоупотреба у вези са јавном набавком (Члан 228. КЗ)¹⁷²
- Злоупотреба у поступку приватизације (Члан 228а КЗ)¹⁷³
- Закључење рестриктивног споразума (Члан 229. КЗ)¹⁷⁴

у заблуди и тиме га наведе да нешто учини или не учини на штету имовине субјекта привредног пословања за које или у којем ради или другог правног лица, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.“

¹⁶⁸ „Ко у намери да од друштва за осигурање наплати уговорену суму, уништи, оштети или сакрије осигурану ствар, па затим пријави штету, казниће се затвором од три месеца до три године.“

¹⁶⁹ „Ко у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист присвоји новац, хартије од вредности или друге покретне ствари које су му поверене на раду у субјекту привредног пословања, казниће се затвором од три месеца до пет година“

¹⁷⁰ „Ко у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист, проузрокује имовинску штету субјекту привредног пословања чије имовинске интересе заступа или о чијој имовини се стара, казниће се затвором до три године.“

¹⁷¹ „Одговорно лице које искоришћавањем свог положаја или овлашћења, прекорачењем граница свог овлашћења или невршењем своје дужности прибави себи или другом физичком или правном лицу противправну имовинску корист или другом нанесе имовинску штету, уколико тиме нису остварена обележја неког другог кривичног дела, казниће се затвором од три месеца до три године.“

¹⁷² „Ко у вези са јавном набавком поднесе понуду засновану на лажним подацима, или се противно закону договара са осталим понуђачима, или предузме друге противправне радње у намери да тиме утиче на доношење одлука наручиоца јавне набавке, казниће се затвором од шест месеци до пет година.“

¹⁷³ „Ко у поступку приватизације подношењем понуде засноване на лажним подацима, или договарањем противно закону са другим учесницима у поступку приватизације или предузимањем друге противправне радње утиче на ток поступка или доношење одлуке организације надлежне за спровођење поступка приватизације, казниће се затвором од шест месеци до пет година.“

¹⁷⁴ „Ко у субјекту привредног пословања закључи рестриктивни споразум који није изузет од забране у смислу закона којим се уређује заштита конкуренције, а којим се одређују цене, ограничава производња или продаја, односно врши подела тржишта, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.“

- Примање мита у обављању привредне делатности (Члан 230. КЗ)¹⁷⁵
- Давање мита у обављању привредне делатности (Члан 231. КЗ)¹⁷⁶
- Одавање пословне тајне (Члан 240. КЗ)¹⁷⁷
- Фалсификовање службене исправе (Члан 357. КЗ)¹⁷⁸
- Загађење животне средине (Члан 260. КЗ)¹⁷⁹
- Непредузимање мера заштите животне средине (Члан 261. КЗ)¹⁸⁰

¹⁷⁵ „Ко при обављању привредне делатности за себе или другог, непосредно или посредно, захтева или прими поклон или другу корист или ко прими обећање поклона или друге користи да закључи уговор или постигне пословни договор или пружи услугу или да се уздржи од таквог деловања или кршењем других дужности у обављању привредне делатности на штету или у корист субјекта привредног пословања или другог правног лица за које или у којем ради или другог лица, казниће се затвором од једне до осам година.“

¹⁷⁶ „Ко учини, понуди или обећа поклон или другу корист лицу да оно при обављању привредне делатности, закључи уговор или постигне пословни договор или пружи услугу или се уздржи од таквог деловања или крши друге дужности у обављању привредне делатности на штету или у корист субјекта привредног пословања за које или у којем ради или на штету или у корист другог правног или физичког лица или ко посредује при оваквом давању поклона или друге користи, казниће се затвором од три месеца до три године.“

¹⁷⁷ „Ко неовлашћено другом саопшти, преда или на други начин учини доступним податке који представљају пословну тајну или ко прибавља такве податке у намери да их преда непозваном лицу, казниће се затвором од шест месеци до пет година.“

¹⁷⁸ „Службено лице које у службену исправу, књигу или спис унесе неистините податке или не унесе важан податак или својим потписом, односно службеним печатом овери службену исправу, књигу или спис са неистинитом садржином или које својим потписом, односно службеним печатом омогући прављење службене исправе, књиге или списа са неистинитом садржином, казниће се затвором од три месеца до пет година.“

¹⁷⁹ „Ко кршећи прописе о заштити, очувању и унапређењу животне средине загади ваздух, воду или земљиште у већој мери или на ширем простору, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.“

¹⁸⁰ „Службено или одговорно лице које не предузме прописане мере заштите животне средине, или не поступи по одлуци надлежног органа о предузимању мера заштите животне средине, казниће се новчаном казном или затвором до три године.“

С обзиром на наведено може се лако доћи до закључка да кривична дела из криминалитета белог оковратника нису груписана заједно, у заједничку главу Кривичног законика, већ се ова дела налазе у више глава, како је то напред наведено. Разлог томе је што су у нашем КЗ-у кривична дела груписана на главе према групном заштитном објекту, а разлог што се дело које припада криминалитету белог оковратника налази у већем броју глава је управо суштина ове врсте криминалитета, да се он врши злоупотребом најразличитијих легалних занимања зарад стицања противправне имовинске користи. Нелегалне активности се преплићу са потпуно легалним и често је тешко утврдити шта заправо представља прелазак црвене линије. Са друге стране, противправна корист, најчешће имовинска, је крајњи и врховни циљ оних који се одлуче на инкриминисане активности које се предузимају тамо где за њих има могућности и простора, било да се ради о привреди, приватном или јавном сектору, односно о државним органима или носиоцима јавних овлашћења.

IV ПОСЛЕДИЦЕ ПРОФЕСИОНАЛНОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Професионални криминалитет је све озбиљнија претња правној држави, демократији, владавини права, међународном миру и стабилности. Код све већег броја земаља расте политички приоритет решавања овог проблема. Иако се, према неким схватањима, томе мора приступити примарно или искључиво са аспекта националне безбедности и заштите националних интереса, нипошто се не смеју занемарити интереси и вредности људске и међународне безбедности.¹⁸¹

Негативни ефекти професионалног криминалитета манифестују се кроз најмање три димензије државног и друштвеног живота - људску, економску и безбедносну:

- *људска димензија* везана је за кршење људских права многих директних и индиректних жртава професионалног криминалитета. Проблем је тим већи што многе државе још увек нису конципирале посебне стратегије за превенцију и сузбијање професионалног криминалитета, односно за заштиту људских права потенцијалних и актуелних жртава, што најчешће условљава њихову примарну, секундарну и терцијалну виктимизацију;
- *економска димензија* односи се на ефекте професионалног криминалитета који додатно продубљују неповољне чиниоце економске транзиције који су узрок и услов његовог настанка. О ефектима економске штете појединца, друштва, државе и међународне заједнице није неопходно полемисати, и
- *безбедносна димензија* тиче се угрожавања националне безбедности успоравањем процеса демократизације тзв. "транзицијских друштава", подривањем демократских институција и владавине права, и стварањем бројних социо-економских проблема. Слабе и корумпиране државне институције и неадекватна законска регулатива онемогућују владама успешно супротстављање овом проблему, што изнутра и споља угрожава националну безбедност.¹⁸²

На спољнополитичком плану професионални криминалитет може индиректно да подстакне дезинтеграцију, онемогућавање или отежавање интеграције државе у одређене

¹⁸¹ Piccarelli, J.T. (2008) „Transnational Organized Crime“. London - New York: Routledge, стр. 462-464

¹⁸² Ђукић С, Последице организованог криминалитета по националну безбедност, 2016, стр. 140,141

међународне институције и организације, увођење одређених облика санкција, интервенције међународне заједнице или великих сила којима се угрожава интегритет земље, као и осуду међународне заједнице због тога што је влада неспособна да му се супротстави, не жели то да учини или га подржава.¹⁸³ Предње је присутно у нашој земљи већ дуги низ година, у мањем или већем интензитету.

На унутрашњем плану државе ефекти професионалног криминалитета су изузетно сложени и неретко представљају ризик по безбедност државе и грађана, и изазивају економске последице, услед:

- *дестабилизације економије и легалних тржишта* јер илегална тржишта ремете односе "понуде и тражње" робе и услуга (који су „ослобођени пореза“);
- *угрожавања функционалности одређених државних ресора* јер је умрежавање постојећих и формирање нових криминалних организација и тржишта штетно по одређене националне функције, пре свега по економску, социјалну, здравствену, образовну....;
- *умрежавања професионалног и других видова криминалитета*. Најопаснија је свакако веза са политичким криминалом, кроз финансирање терористичких група, оружаних побуна, субверзивне делатности, деструктивне психолошко-пропагандне делатности итд.;
- *инфилтрације професионалног криминалитета у политички систем земље*, што урушава демократске институције и владавину права, а код грађана изазива неповерење у власт;
- *економске дестабилизације државе због утаје пореза и прања новца*, чиме се подривају економска и финансијска, а индиректно и национална безбедност;
- *скромнијег прилива средстава у буџет држава* као последица утаје пореза, чиме се осиромашују социјални, здравствени и пензиони фондови, али и буџети служби безбедности,
- *демографске дестабилизације државе*, услед деградације животне средине и нарушавања економске и социјалне сигурности породице;

¹⁸³ Савић, А., Увод у државну безбедност, ВШУП, (2000), Београд, стр. 152-155.

Професионални криминалитет

- *повећања расизма и ксенофобије*, јер присуство илегалних миграната, страних жртава тровине људима и припадника страних криминалних организација ствара нове и развија постојеће националистичке и расистичке струје које могу да резултирају насилничким и политичким криминалитетом;
- *повећања корупције у јавном сектору*, нарочито ради контролисања политичких одлучилаца и умањивања способности кривичноправног система.
- *дестабилизације сектора унутрашњег економског инвестирања*. Недостатак правне сигурности и развијен професионални криминалитет главни су разлози обесхрабривања страних инвеститора да улажу средства у националну економију;
- *потребе за великим буџетским издвајањима ради ефикасније социјалне контроле професионалног криминалитета*. Сложене акције на превентивном, репресивном и плану заштите и помоћи жртвама од стране владиног и невладиног сектора захтевају велика буџетска издвајања. Потребан обим таквих издвајања, без угрожавања финансијске стабилности, себи може да приушти мали број држава;
- *дестабилизације породице као основне јединице друштва*. Слабљење моћи државе у њеном економском, образовном и социјалном сектору директно се одражава на способност грађана да задовоље своје свакодневне личне и породичне потребе, што подрива институције брака и породице;
- *пораста кршења људских слобода и права*, што условљавају наведене последице, и
- *неефикасног функционисања међународних тела и институција у земљи* - више пута је доказано да припадници одређених међународних организација и тела надлежних за решавање унутрашњих конфликта тесно сарађују са организованим криминалитетом, што доводи у питање њихову ефикасност и сврсисходност и друго.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Ђукић С, Последице организованог криминалитета по националну безбедност, 2016, стр. 141,142

У СУЗБИЈАЊЕ ПРОФЕСИОНАЛНОГ КРИМИНАЛИТЕТА

У борби против организованог криминалитета (као и професионалног криминалитета уопште), поред инкриминације овог појма у Кривичном законнику и Законнику о кривичном поступку значајну улогу има и већ наведени Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције¹⁸⁵ као и Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминалитета¹⁸⁶ којим законом се уређује поступак извршења казне затвора за кривична дела која се сматрају делима организованог криминалитета, организација и надлежност државних органа у поступку извршења казне, положај осуђених лица и надзор над извршењем казне затвора. У смислу овог закона, за извршење казне затвора за кривична дела организованог криминалитета, образовало се Посебно одељење у казнено-поправном заводу затвореног типа са посебним обезбеђењем, у који се упућује пунолетно лице мушког или женског пола која су правоснажно осуђена за кривична дела организованог криминалитета, а налазила се у притвору до правоснажности те пресуде. Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала је детаљније одредио целокупан поступак према правоснажно осуђеним лицима за кривична дела организованог криминалитета, учврстио правну регалитиву која се односи на кривична дела из ове области криминалитета и допринео ближем и јаснијем одређењу појма и карактеристика организованог криминалитета. Значајни допринос у сузбијању организованог криминалитета представља и формирање Посебних одељења у овире Министарства унутрашњих послова, Вишег тужилаштва и Вишег суда, чији је рад усредсређен искључиво на откривање и доказивање кривичних дела и учиниоца овог типа криминалитета. Према Закону о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције за поступање у предметима кривичних дела организованог криминала надлежно је Тужилаштво за организовани криминал, а ради обављања полицијских послова у вези са кривичним делима овог вида криминалитета у оквиру Министарства унутрашњих послова, образована је Служба за борбу против

¹⁸⁵ Закон је објављен у "Службеном гласнику РС", бр. 94/2016 и 87/2018 - други закон.

¹⁸⁶ Закон је објављен у "Службеном гласнику РС", бр. 72/2009 и 101/2010

организованог криминалитета (СБПОК), која поступа у складу са законом, а по захтевима Тужиоца за организовани криминал. За поступање у предметима кривичних дела из ове области надлежан је Виши суд у Београду, као првостепени, док је за одлучивање у другом степену надлежан Апелациони суд у Београду. У Вишем суду у Београду је образовано Посебно одељење за поступање у предметима кривичног дела организованог криминалитета, док је и у Апелационом суду у Београду, такође образовано Посебно одељење за поступање у предметима кривичног дела из ове области криминалитета.¹⁸⁷

С обзиром на то да се у борби против професионалног криминалитета морају користити одређене специфичне методе установљен је корпус мера које се најчешће називају посебним истражним методима или посебним доказним радњама. Нормирање посебних истражних техника, које се примењују у супротстављању овом облику криминалитета, засновано је не само на евидентним потребама праксе, већ и на позитивним искуствима полицијских и правосудних органа многих земаља. Коришћење посебних доказних радњи темељи се на закључку да „класични”, у пракси уобичајени доказни методи, нису довољни за најтеже облике криминалитета, односно за организовани криминалитет и криминалитет „белог оковратника“.

Такође, значајан напредак у сузбијању професионалног криминалитета представља и доношење Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела¹⁸⁸. Искуство показује да је изрицање казне учиниоцима кривичних дела организованог криминалитета, без одузимања имовине коју поседују, најчешће недовољно, јер по изласку на слободу они настављају да врше кривична дела. Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела представља неопходну карику у ланцу сузбијања професионалног криминалитета, будући да стицање финансијске користи представља један од основних мотива за вршење тешких кривичних дела. Овим законом уређују се услови, поступак и органи надлежни за откривање, одузимање и управљање имовином проистеклом из кривичног дела, односно из организованог криминалитета. Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела

¹⁸⁷ Николић Г, Појам и карактеристике организованог криминалитета, Правни факултет Универзитета у Нишу, стр. 99, 100.

¹⁸⁸ "Службени гласник РС", бр. 32/2013 и 94/2016

свакако представља велики напредак не само у сузбијању организованог криминалитета, већ и у одређењу адекватне правне регулативе која се односи на овај вид криминалитета.

5.1 Доказне радње прописане Закоником о кривичном поступку

Пре свега, Законик о кривичном поступку¹⁸⁹, у глави VII која се односи на доказивање чињеница у вези са криминалитетом, прописује (класичне, уобичајене) доказне радње и посебне доказне радње.

Класичне или уобичајене доказне радње по Закону о кривичном поступку јесу:

- саслушање окривљеног,¹⁹⁰
- испитивање сведока,¹⁹¹
- вештачење,¹⁹²
- увиђај,¹⁹³
- реконструкција догађаја,¹⁹⁴

¹⁸⁹ "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014.

¹⁹⁰ Види члан 85 – 90. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

¹⁹¹ Сведок је лице за које је вероватно да ће дати обавештења о кривичном делу, учиниоцу или о другим чињеницама које се утврђују у поступку.

Види члан 91 – 112. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

¹⁹² Орган поступка одредиће вештачење када је за утврђивање или оцену неке чињенице у поступку потребно стручно знање.

Види члан 113 – 132. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

¹⁹³ Увиђај се предузима када је за утврђивање или разјашњење неке чињенице у поступку потребно непосредно опажање органа поступка. Предмет увиђаја може бити лице, ствар или место.

Види члан 133 – 136. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

¹⁹⁴ Ради проверавања изведених доказа или утврђивања чињеница које су од значаја за разјашњење предмета доказивања, орган поступка може одредити реконструкцију догађаја, која се обавља тако што ће се поновити радње или ситуације у условима под којима се према изведеним доказима догађај одиграо. Ако су у исказима појединих сведока или окривљених радње или ситуације различито приказане, реконструкција догађаја ће се, по правилу, посебно извршити са сваким од њих.

- исправа,¹⁹⁵
- узимање узорака,¹⁹⁶
- провера рачуна и сумњивих трансакција,¹⁹⁷
- привремено одузимање предмета¹⁹⁸, и
- претресање.¹⁹⁹

Код доказне радње **испитивања сведока**, а имајући у виду тежину и озбиљност дела која спадају у домен професионалног криминалитета, треба истаћи могућност коју прописује наш ЗКП, а то је заштита сведока. Заштита сведока се пружа уколико су испуњени прописани разлози на захтев јавног тужиоца или самог сведока, а може је одредити и суд по службеној дужности, а тиче се заштите идентитета сведока. Услови који треба да буду испуњени да би сведок постао заштићени сведок јесу постојање околности које указују да би сведок давањем исказа или одговором на поједина питања себе или себи блиска лица изложио опасности по живот, здравље, слободу или имовину већег обима. Мере посебне заштите обухватају испитивање заштићеног сведока под условима и на

Види члан 137. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

¹⁹⁵ Види члан 138 – 139. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

¹⁹⁶ У циљу утврђивања чињеница у поступку од осумњиченог се могу и без пристанка узети отисци папиларних линија и делова тела, букални брис и лични подаци, саставити лични опис и направити фотографија (форензичка регистрација осумњиченог).

Види члан 140 – 142. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

¹⁹⁷ Види члан 143 – 146. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

¹⁹⁸ Види члан 147 – 151. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

¹⁹⁹ Претресање стана и других просторија или лица може се предузети ако је вероватно да ће се претресањем пронаћи окривљени, трагови кривичног дела или предмети важни за поступак.

Види члан 152 – 154. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

начин који обезбеђују да се његова истоветност не открије јавности, а изузетно ни окривљеном и његовом браниоцу.²⁰⁰

Што се тиче доказне радње **провере рачуна и сумњивих трансакција** овај метод може бити посебно користан приликом разоткривања кривичних дела као што су праће новца, трговина утицајем, давање и примање мита с обзиром да се данас готово све веће трансакције обављају електронским путем. Јавни тужилац наредбом, уколико су испуњени услови, може наложити банци или другој финансијској организацији да омогући посед одређених података. Међутим, уколико јавни тужилац овако прибављене доказе не искористи за потребе вођења кривичног поступка у року од 6 месеци, исти ће бити уништени, јер ипак представљају извесно задирање у приватност.

5.2 Посебне доказне радње прописане Законом о кривичном поступку

Посебне доказне радње прописане Законом о кривичном поступку односе се на заксативно наведена кривична дела међу којима су и она која се тичу професионалног криминалитета. Општи услови за одређивање посебних доказних радњи прописани су у чл. 161 ЗКП-а. У литератури се сусрећу схватања по којима услови за примену посебних доказних радњи представљају чињенични и правни основ за одређивање ових радњи. Чињенични основ тиче се степена вероватноће (основи сумње) да је одређено лице учинило кривично дело за које се ове доказне радње могу одредити. Усмереност посебних доказних радњи према одређеној особи за коју постоји сумња да припрема или је извршило кривично дело јесте стандард на коме инсистира и Европски суд за људска права. Тај суд сматра да национално законодавство које се бави специјалним истражним методама мора да осигура адекватне и ефикасне гаранције да неће доћи до злоупотреба приликом примене тих метода. У вези са тиме, није дозвољен општи надзор применом ових мера, већ надзору могу да буду изложене искључиво осумњичене и „претпостављење” контакт особе. Правни основ за одређивање ових доказних радњи садржи елемент рестриктивности, јер се ове радње могу одредити само ако се на други начин не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било

²⁰⁰ Види члан 105 – 112. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

знатно отежано. Са друге стране, поједини аутори услове за примену посебних доказних радњи идентификују као материјалне и формалне. Материјални услов тиче се врсте кривичног дела за које може да се примени радња, као и доказних потешкоћа које изискују примену посебних доказних радњи. Формални услов за примену радњи састоји се, такође, од два кумулативна елемента. Први елемент је процесна иницијатива јавног тужиоца путем образложеног предлога, док је прихватање предлога судије за претходни поступак, и то у форми наредбе за спровођење конкретне посебне доказне радње, други елемент формалног услова.²⁰¹ За све доказе прикупљене помоћу ових доказних радњи такође важи правило да се морају обавезно уништити у року од шест месеци уколико не буду употребљени од стране јавног тужиоца за вођење кривичног поступка. Посебне доказне радње јесу:

- тајни надзор комуникације,
- тајно праћење и снимање,
- симуловани послови,
- рачунарско претраживање података,
- контролисана испорука, и
- прикривени иследник.

Тајни надзор комуникације - На образложени предлог јавног тужиоца суд може одредити надзор и снимање комуникације која се обавља путем телефона или других техничких средстава или надзор електронске или друге адресе осумњиченог и заплону писама и других пошилки. Посебну доказну радњу из члана 166. Законика о кривичном поступку одређује судија за претходни поступак образложеном наредбом. Наредба садржи расположиве податке о лицу према којем се тајни надзор комуникације одређује, законски назив кривичног дела, означање познатог телефонског броја или адресе осумњиченог, односно телефонског броја или адресе за коју постоје основи сумње да је осумњичени користи, разлоге на којима се заснива сумња, начин спровођења, обим и трајање посебне доказне радње. Тајни надзор комуникације може трајати три месеца, а због неопходности

²⁰¹ Илић Г, Матић-Бошковић М, Посебне мере тајног прикупљања података у кривичном поступку: поглед из правосуђа, Београд, 2015.

даљег прикупљања доказа се може продужити највише за три месеца. Ако је реч о кривичним делима из члана 162. став 1. тачка 1. Законика о кривичном поступку (организовани криминал и ратни злочини) тајни надзор може се изузетно продужити још највише два пута у трајању од по три месеца. Спровођење надзора се прекида чим престану разлози за његову примену. Наредбу извршава полиција, Безбедносноинформативна агенција или Војнобезбедносна агенција. О спровођењу тајног надзора комуникације сачињавају се дневни извештаји који се заједно са прикупљеним снимцима комуникације, писмима и другим пошиљкама које су упућене осумњиченом или које он шаље достављају судији за претходни поступак и јавном тужиоцу на њихов захтев. Поштанска, телеграфска и друга предузећа, друштва и лица регистрована за преношење информација дужна су да државном органу који извршава наредбу, омогуће спровођење надзора и снимања комуникације и да, уз потврду пријема, предају писма и друге пошиљке. Ако у току спровођења тајног надзора комуникације дође до сазнања да осумњичени користи други телефонски број или адресу, државни орган ће проширити тајни надзор комуникације и на тај телефонски број или адресу и отоме ће одмах обавестити јавног тужиоца. По пријему обавештења јавни тужилац ће одмах поднети предлог да се накнадно одобри проширење тајног надзора комуникације. О предлогу одлучује судија за претходни поступак у року од 48 часова од пријема предлога и о томе саставља белешку у записнику. Ако усвоји предлог судија ће за претходни поступак накнадно одобрити проширење тајног надзора комуникације, а ако одбије предлог, материјал који је прикупљен се уништава (члан 163. ст. 1. и 2.). По завршетку тајног надзора комуникације орган доставља судији за претходни поступак снимке комуникације, писма и друге пошиљке и посебан извештај који садржи: време почетка и завршетка надзора, податке о службеном лицу које је надзор спровело, опис техничких средстава која су примењена, број и расположиве податке о лицима обухваћеним надзором и оцену о сврсисходности и резултатима примене надзора. Судија за претходни поступак ће приликом отварања писама и других пошиљки пазити да се не повреде печати и да се омоти и адресе сачувају. О отварању ће саставити записник. Сав материјал добијен спровођењем тајног надзора комуникације доставиће се јавном тужиоцу. Јавни тужилац ће одредити да се снимци добијени употребом техничких средстава у целини или делимично

препишу и опишу. По својој природи, надзор комуникација представља меру процесне принуде, којом се ограничава једно од темељних људских права, а то је право на приватност.²⁰²

Тајно праћење и снимање - На образложени предлог јавног тужиоца суд може одредити тајно праћење и снимање осумњиченог како би открио контакте или комуникације осумњиченог на јавним местима и местима на којима је приступ ограничен или у просторијама, осим у стану, затим да би се утврдила истоветности лица или лоцирања лица или ствари. Места или просторије, односно превозна средства других лица могу бити предмет тајног надзора и снимања само ако је вероватно да ће осумњичени ту бити присутан или да користи та превозна средства. Посебну доказну радњу одређује судија за претходни поступак образложеном наредбом. Наредба садржи податке о осумњиченом, законски назив кривичног дела, разлоге на којима се заснива сумња, означавање просторија, места или превозног средства, овлашћење за улазак и постављање техничких уређаја за снимање, начин спровођења, обим и трајање посебне доказне радње. Тајно праћење и снимање може трајати три месеца, а због неопходности даљег прикупљања доказа може се продужити највише за три месеца. Спровођење праћења и снимања се прекида чим престану разлози за његову примену. Наредбу извршава полиција, Безбедносноинформативна агенција или Војнобезбедносна агенција. О спровођењу тајног праћења и снимања сачињавају се дневни извештаји који се заједно са прикупљеним снимцима достављају судији за претходни поступак и јавном тужиоцу, на њихов захтев.²⁰³

Симуловани послови - ЗКП предвиђа два начина симулованог учествовања у пословима: 1) симуловану куповину, продају или пружање пословних услуга и 2) симуловано давање или примање мита. Специфичност ове доказне радње јест у томе што је посебно погодна за откривање и доказивање кривичних дела која спадају у тзв.

²⁰² Види члан 161 – 170. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

²⁰³ Види члан 171 – 173. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

професионални криминалитет. Радњу симулованог учествовања у пословима одређује образложеном наредбом судија за претходни поступак на образложени предлог јавног тужиоца. Образложење предлога јавног тужиоца треба да укаже на околности из којих произлази испуњеност општих услова за одређивање посебних доказних радњи и на неопходност предузимања ове доказне радње у конкретном случају. У предлогу се наводе расположиви подаци за осумњиченог и прецизира симулована радња чије одређивање јавни тужилац предлаже. Симулованом радњом овлашћено лице остварује формална обележја кривичног дела (нпр. купује дрогу), али пошто није реч о стварном, него о симулованом учествовању, нема противправности, што искључује постојање кривичног дела у радњи овлашћеног лица. Подстрекавање другог на извршење кривичног дела, које би чинило овлашћено лице забрањено је и кажњиво. Ову одредбу треба разумети тако да овлашћеном лицу није дозвољено да у контакту са осумњиченим подстиче осумњиченог да према њему учини радњу која има обележја кривичног дела (нпр. да нуди мито осумњиченом или да тражи да од њега купи дрогу). Овлашћено лице могло би само да доведе себе у околности у којима би на иницијативу осумњиченог симуловано учествовало у послу. Овако схваћена, поменута одредба искључује иницијални допринос овлашћеног лица да дође до извршења кривичног дела. Питање достављања извештаја и материјала решено је, у основи, исто као и код других посебних доказних радњи, које се спроводе на основу одлуке суда.²⁰⁴

Рачунарско претраживање података - При испуњеним општим условима за примену посебних доказних радњи суд може, на образложени предлог јавног тужиоца, одредити рачунарско претраживање већ обрађених личних и других података, као и њихово поређење са подацима који се односе на осумњиченог и кривично дело (чл. 178). У питању су обрађени компјутерски подаци садржани у евиденцијама различитих органа, организација и установа, који се упоређују са полицијским подацима о извршеним кривичним делима одређене врсте, о одређеним лицима као осумњиченим и о испољеним посебностима у начину извршења кривичног дела. Образложеним предлогом јавни тужилац прво указује на испуњеност општих услова за примену посебних доказних радњи,

²⁰⁴ Види члан 174 – 177. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

а затим даје опис података које треба рачунарски претражити и обрадити. Рачунарско претраживање података одређује судија за претходни поступак образложеном наредбом, која треба да садржи податке о осумњиченом, законски назив кривичног дела, опис података које је потребно рачунарски претражити и обрадити, означење државног органа који је дужан да спроведе претрагу тражених података, обим и време трајања посебне доказне радње.²⁰⁵ У две новије одлуке Европски суд за људска права (ЕСЉП) бави се претресом и запленом рачунарских података. С обзиром на то да се баве принципом сразмерности ради спречавања злоупотребе и произвољности приликом њихове примене, као и заштитом права на приватност, одлуке могу да буду значајне за разумевање принципа сразмерности приликом примене мере рачунарског претраживања. Тако, у једној од одлука ЕСЉП закључује да је претрес и преглед свих електронских података представљао „више од онога што је било неопходно да би се остварио легитимни циљ, из чега је уследио закључак да је у конкретном случају био прекршен члан 8 Европске конвенције”²⁰⁶

Контролисана испорука - Контролисана испорука је посебна доказна радња о чијој примени не одлучује суд, већ се она одређује наредбом Републичког јавног тужиоца, односно јавног тужиоца посебне надлежности. Овом мером дозвољава се да, уз знање и под контролом надлежних органа, незаконите или сумњиве пошиљке: 1) буду испоручене у оквиру територије Републике Србије и 2) уђу, пређу или изађу са територије Републике Србије. Као истражна техника, контролисана испорука је незаменљива кад је реч о илегалном транспорту опојних дрога, али је веома погодна и за откривање кријумчарења свих других роба, попут оружја, аутомобила, фалсификованог новца и сл. Њеном применом продубљују се већ постојећа сазнања о транспорту и недозвољеној делатности, с основним задатком да се, поред споредних актера, открију и они главни, тј. сви актери до организатора, и тиме омогући њихово гоњење и кажњавање.²⁰⁷ Наредбом јавног тужиоца одређује се начин спровођења контроле испоруке, као и државни органи који ће ту меру

²⁰⁵ Види члан 178 – 180. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

²⁰⁶ „European Court of Human Right, Robathin v. Austria – 30457/06, Judgment 3.7.2012. (Section I)”

²⁰⁷ Ђурђић В, Кривично процесно право – посебни део, Ниш, 2006, стр. 242

применити. Наредба, свакако, треба да садржи и разлоге о испуњености општих услова за примену посебних доказних радњи, јер од тога зависи оцена законитости примене ове радње, односно оцена доказне употребљивости њених резултата. У наредби се наводе расположиви подаци о осумњиченом, као и други подаци који су значајни за успешно спровођење ове доказне радње. Спровођење радње јавни тужилац поверава полицији и другим државним органима, чије учествовање, према околностима случаја, може бити сврсисходно, као што су, на пример, други безбедносни органи, царинска служба, порески органи сл. Кад контролисана испорука има међународни карактер, спроводи се уз сагласност надлежних органа заинтересованих држава и на основу узајамности, у складу са потврђеним међународним уговорима, којима је детаљније уређен њен садржај.²⁰⁸

Прикривени иследник - Ангажовање прикривеног иследника је „најексклузивнија” од свих посебних доказних радњи. Изузетност ове доказне радње је двострука: за њено одређивање морају бити испуњени не само општи услови, који важе за примену свих посебних доказних радњи, већ и посебан услов – да се ниједном другом посебном доказном радњом не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано. Посебно ограничење везано за примену ове доказне радње јесте то што се она може одредити само за кривична дела за која поступа јавно тужилаштво посебне надлежности. Ова посебна доказна радња, по правилу, примењује се за откривање и доказивање кривичних дела организованог криминалитета тако што се посебно обучени полицијски службеник, са лажним идентитетом и исправама, убацује у криминалну организацију ради откривања њених вођа, чланова и криминалне делатности којом се организација бави. Изузетно, прикривени иследник може да буде и особа која није овлашћено службено лице МУП-а, БИА и ВБА, јер Законик допушта да и свако друго лице буде прикривени иследник уколико то захтевају посебне околности случаја (чл. 185). Радњу ангажовања прикривеног иследника одређује судија за претходни поступак образложеном наредбом, на образложени предлог јавног тужиоца посебне надлежности. Према околностима, у наредби може бити одређено да прикривени иследник може да употреби техничка средства за фотографисање или тонско, оптичко или електронско

²⁰⁸ Види члан 181 – 182. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

снимање. Трајање ангажовања прикривеног иследника уређено је нешто друкчије него трајање других посебних доказних радњи. Примена ове посебне доказне радње траје колико је потребно да се прикупе докази, а најдуже годину дана.²⁰⁹

5.3 Друге мере и радње за сузбијање професионалног криминалитета

Споразум о сведочењу окривљеног и осуђеног²¹⁰ - Споразум о сведочењу осуђеног, слично као и споразум о сведочењу окривљеног, представља варијанту задобијања тзв. кооперативног сведока. У погледу осуђеног који склапа овај споразум, овде је (с обзиром на то да је реч о лицу које је већ правноснажно осуђено) више нагласак на његовом „сведочком“ статусу (без обзира на то што се овде и формално ради о учиниоцу кривичног дела), него када је у питању споразум те врсте са окривљеним, који се актуелно кривично гони, а у погледу којег, без обзира на то што је у потпуности признао кривично дело, формално важи и претпоставка невиности.²¹¹

Јавни тужилац и осуђени/окривљени могу закључити споразум о сведочењу, ако је значај исказа осуђеног/окривљеног за откривање, доказивање или спречавање кривичних дела за које је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности (између осталог надлежно за дела организованог криминалитета и криминалитета „белог оковратника“) претежнији од последица кривичног дела за које је осуђен/окривљен. Лице које склопи овакав споразум с јавним тужиоцем назива се „осуђени сарадник“ односно „окривљени сарадник“.

Споразум о сведочењу окривљеног је установа коју је познавао и раније важећи ЗКП али под називом „сведок сарадник“. Таквом сведоку се редовно утврђена казна могла умањити за једну половину, а изузетно му је могла бити изречена и блажа казна или ослобођење од казне. Према садашњем ЗКП-у, осим неограниченог ублажавања казне и ослобођења од казне, предвиђена је и могућност да Јавни тужилац одустане од кривичног

²⁰⁹ Види члан 183 – 187. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

²¹⁰ Види члан 320 – 330. Закона о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

²¹¹ Шкулић М, Кривично процесно право, Београд, 2014. стр.342

гоњења окривљеног. Окривљени за кога постоји основана сумња да је организатор организоване криминалне групе не може да закључи овај споразум. Приликом закључења споразума окривљени мора имати браниоца.

Споразум о сведочењу окривљеног садржи обавезне и факултативне елементе. Обавезни елементи споразума су: 1) опис кривичног дела које је предмет оптужбе; 2) изјаву окривљеног да у потпуности признаје кривично дело, да ће дати исказ о свему што му је познато о кривичном делу за које треба да сведочи и да ништа неће прећутати, да је упозорен на дужности да говори истину, да се не може позивати на погодност ослобођења од дужности сведочења и ослобођења од дужности одговарања на поједина питања; 3) споразум о врсти и мери или распону казне или друге санкције која ће бити изречена, о ослобођењу од казне или о обавези јавног тужиоца да одустане од кривичног гоњења окривљеног у случају давања исказа на главном претресу; 4) споразум о трошковима кривичног поступка, о одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом и о имовинскоправном захтеву, уколико је поднет; 5) изјаву о одрицању странака и браниоца од права на жалбу против одлуке којом је суд у потпуности прихватио споразум; 6) потпис странака и браниоца. Поред обавезних, постоји и један факултативни елемент споразума, то је да овај споразум може да садржати и споразум у погледу имовине проистекле из кривичног дела која ће бити одузета од окривљеног.

У погледу споразума о сведочењу осуђеног, осуђеном се за истинит и потпун исказ о кривичном делу за које поступа јавно тужилаштво посебне надлежности може умањити казна или се може ослободити од казне.

Споразум о сведочењу осуђеног за разлику од претходног садржи само обавезне елементе: 1) опис кривичног дела које је предмет оптужбе; 2) изјаву осуђеног да ће дати исказ о свему што му је познато о кривичном делу које је предмет споразума и да ништа неће прећутати, да је упозорен на дужност да говори истину и да се не може позивати на погодност ослобођења од дужности сведочења и ослобођења од дужности одговарања на поједина питања; 3) споразум о врсти и мери или распону умањења казне или друге санкције или о ослобођењу од казне осуђеног у случају давања исказа на главном претресу у складу са својим обавезама; 4) изјаву јавног тужиоца да ће у року од 30 дана од дана правноснажног окончања поступка осуђујућом пресудом у којем је осуђени дао исказ у

складу са обавезама поднети захтев за ублажавање казне; 5) изјаву о одрицању странака и браниоца од права на жалбу против одлуке суда донесене на основу споразума о сведочењу, када је суд у потпуности прихватио споразум; 6) потпис странака и браниоца

Циљ споразума о сведочењу окривљеног и осуђеног јесте да органи гоњења дођу до доказног материјала за кривична дела организованог криминалитета која се иначе врло тешко откривају и доказују.²¹²

Напред наведене мере и радње за сузбијање криминалитета о којима је до сада било речи, наведене су и прописане Закоником о кривичном поступку, међутим оне нису једине мере које су на располагању органима кривичног гоњења. За сузбијање професионалног криминалитета ваља поменути и поједине мере прописане Законом о полицији. Законом о полицији су између осталог и уређени унутрашњи послови, организација и надлежност Министарства унутрашњих послова, полицијски послови, организација и надлежност Полиције, као и друга питања од значаја за рад Полиције и Министарства.²¹³

Полиграфско испитивање јесте једна од мера и радњи које прописује Закон о полицији, а која може утицати на сузбијање професионалног криминалитета. Полиграф је апарат који може истовремено да бележи више физиолошких процеса у организму (крвни притисак, пулс, брзину дисања, психогалвански рефлекс, знојење...). Када се једна варијанта полиграфа користи у истражном поступку, онда се тај апарат назива детектор лажи. Судска пракса га не прихвата као валидан доказ, иако се у пракси све чешће користи нарочито у компликованим процесима.²¹⁴ Истина, уз извесна ограничења, а то је да се полиграфском испитивању лице може подвргнути само уз добровољни пристанак и писмену сагласност. Међутим, посебно треба нагласити, резултати полиграфског испитивања, не могу бити коришћени као доказ у кривичном поступку, због могуће извесне непоузданости, већ се користе искључиво у оперативном раду полиције као помоћно средство, у циљу даљег усмеравања тога истраге.

²¹² Грубач М, Нове установе и нова решења Законика о кривичном поступку Србије, Београд, 2011, стр.495

²¹³ Закон о полицији - Закон је објављен у "Службеном гласнику РС", бр. 6/2016 24/2018 и 87/2018

²¹⁴ <https://sr.wikipedia.org/wiki/Полиграф> - приступ сајту 04.02.2018. године

Јавно расписивање награде јесте још једна од мера полиције која се може користити у ситуацијама када су сужене могућности за проналажење доказа у вези са извршеним тежим кривичним делом. Објављује се у средствима јавног информисања, а поступак одређује министар унутрашњих послова. Ова оперативна метода је врло ретко коришћена до данас, међутим ипак би могла донети одређене користи при проналажењу доказа у вези тежих кривичних дела. Наравно, награда би морала бити адекватна, под условом да добијена информација заиста буде од круцијалног значаја, што је и законски услов.

ЗАКЉУЧАК

Професионални криминалитет се по многим особинама разликује од класичног облика криминалитета, као и од традиционалних видова злочиначког удруживања како националних тако и међународних.

Ниједан континент па ни држава света није поштеђена професионалног криминалитета. Организовани криминалитет, као и криминалитет „белог оковратника“ је у супротности са основним начелима демократског и правног уређења једне државе. Ова врста криминалитета доводи у питање безбедност, како индивидуалну, тако и колективну, а такође државну и међународну.

Организовани криминалитет представља највећу опасност, која заједно са тероризмом и незаобилазном корупцијом, као сложенем појавом која је присутна у свим фазама развоја друштва, прети савременом свету. Организовани криминалитет и корупција онемогућавају развој друштва, стварају неповерење грађана према власти и њеним органима, блокирају реформе, умањују спремност на инвестиције, наносе финансијске штете, уништавају привреду, шкоде међународном угледу земље, итд. Због тога се против организованог криминалитета и корупције мора борити свим расположивим средствима државе и демократског друштва..²¹⁵

Такође штете од криминалитета “белог оковратника” су далеко веће него код класичних облика криминалитета. Оне се не састоје само у великим материјалним губицима, (због лажног приказивања прихода, корупције, превара са ценама и квалитетом робе, мултинационалног подмићивања, "прању прљавог новца" и сл.), већ имају за последицу повређивање, па и смрт великог броја људи јер најчешћа кривична дела белог оковратника јесу она која се односе на кршење прописа о квалитету и хигијенској исправности хране, прописа о заштити на раду или у вези са загађивањем човекове околине..²¹⁶

Имајући у виду наведено, као и чињеницу да ова врста криминалитета угрожава не само привредне и безбедоносне системе појединих земаља, већ и међународну заједницу,

²¹⁵ Ђукић С, Последице организованог криминалитета по националну безбедност, 2016, стр. 100

²¹⁶ Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, *op.cit* 189. стр

многи органи Уједињених нација, континенталних и регионалних организација, као и њихова тела, укључени су у доношење разних резолуција, декларација и конвенција, као гарант успостављања јединствених правила и правних стандарда ради спречавања и сузбијања како организованог криминалитета тако и криминалитета „белог оковратника“.

У погледу реакције наше државе на ову врсту криминалитета, може се рећи да правна регулатива постоји, али да се у пракси не примењује у довољном обиму, односно правна ограничења овог криминалитета постоје, али резултати државних органа нису довољно добри. Као што је у овом раду наведено, све делатности професионалног криминалитета су на неки начин инкриминисане нашим законодавством, те је нејасно како се и даље јавља овај облик криминалитета у великом обиму (нарочито корупција). Намеће се закључак да је проблем супротстављања организованом криминалитету и криминалитету „белог оковратника“ више политичке него правне природе, и то како код нас, тако и у свету.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ђукић С, Савремени организовани криминалитет као облик угрожавања националне безбедности, Београд, 2016,
2. Константиновић Вилић С, Николић Ристановић В, Костић М, Криминологија, Ниш 2012,
3. Ланде П, Организовани криминал, 2004,
4. Плазанић С, Појам и делатности организованог криминалитета, Београд, 2004,
5. Радовановић Д, „Криминалце штити држава“, чланак објављен у Вечерњим новостима, Београд, 25.10.1993,
6. Игњатовић, Ђ, Организовани криминалитет-други део, Полицијска академија, Београд, 1988,
7. Водинелић, В.: Криминалитет са мрежном структуром и организовани криминалитет профита, Безбедност МУП Р Србије, Београд, број 1/1998,
8. Бошковић Мићо: Организовани криминалитет, Полицијска академија, Београд, 1998
9. Павишић, Б.: Појаве савремених злочина-савремени међународни криминалитет, приручник, РСУП Хрватске, Загреб, број 3/1991
10. Бошковић Мило, Социјална патологија, Правни факултет Нови Сад, 2002
11. Мршевић, З.: Организовани криминал, Актуелни проблеми сузбијања криминалитета, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1993,
12. Васиљевић, В, Превенција и репресија организованог криминала, безбедност и друштвена самозаштита, Београд, 1990,
13. Елиот, М. А.: Криминал у модерном друштву-превод, "Свјетлост"-Сарајево, 1962,
14. Драгана Петровић, Организовање злочиначких удружења, Српско удружење за кривично право, Београд, 1996,
15. Сачић, Ж.: Организовани криминалитет у Хрватској, МУП Р Хрватске, 1997,
16. Сиегел Л, ‘‘Criminology: theories, patterns, and typologies’’, 1995,
17. Дик Хобс, ‘‘Professional and Organized Crime in Britain’’,1994,

18. Ђукић С, Савремени организовани криминалитет као облик угрожавања националне безбедности, 2016, Београд,
19. Закон о потврђивању конвенције уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола („Сл. Лист СРЈ – Међународни уговори“, бр.6/2001),
20. Грубач, М. (2008) Анализа одредаба о кривичном поступку за дела организованог криминала у законодавству Србије и проблеми у њиховој примени, Борба против организованог криминала у Србији, Београд,
21. Кривични законик РС („Службени гласник РС“ бр.85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 108/2014 и 94/2016),
22. Николић Г, Појам и карактеристике организованог криминалитета, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2010,
23. Николић-Ристановић, В. (2003) „Илегална тржишта, трговина људима и транснационални организовани криминалитет“, Темида, бр. 4,
24. Бошковић Мићо, Транснационални организовани криминалитет, Полицијска академија, Београд, 2003,
25. Краг и др. "Светски извештај о насиљу и здрављу", Светска здравствена организација, 2002,
26. Гејс. „Насиље и организовани криминал”. Анали Америкне академије политикологије и социологије. 1966,
27. Лазовић С, Трговина наркотицима као фактор испламског тероризма – специјалистички рад, 2016,
28. Бошковић М, Криминолошки лексикон, Универзитет у Новом Саду, 1999,
29. <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/illicit-trafficking.html>, приступ сајту – септембар 2018. године,
30. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/141>, приступ сајту – септембар 2018. године,
31. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/198>, приступ сајту – септембар 2018. године
32. „Економски утицај на фалсификовање и пиратерију” OECD .12. 2007.

33. Фиге и Себула (2011). „Америчка тајна економија: Мерење величине, пораста и детерминанти пораста утаје пореза у Сједињеним Америчким Државама”,
34. Црногорац М., Трговина људима ради присилног и нерегуларног рада, Београд 2017,
35. Кривокапић, В, Илегалне миграције и трговина људима као облици организованог криминалитета, Безбедност, 2002,
36. Спалевић Ж, Бјелајац Ж, Димитријевић Д, Трговина оружјем као глобални међународни проблем, 2013,
37. Драган Јовашевић, Коментар Кривичног закона СРЈ, Службени гласник, Београд, 2002,
38. Проф. др Предраг Димитријевић, Право информационе технологије (Internet Law), Ниш, 2011.,
39. Јелачић М, Корупција – друштвеноправни аспекти и методи супротстављања, МУП Р. Србије, 1996,
40. Бошковић М, Актуелни проблеми сузбијања корупције, Полицијска академија, Београд, 2002,
41. Манојловић, М: Осврт на корупцију у Југославији, Безбедност, број 3/2001,
42. Николић Г, Појам и карактеристике организованог криминалитета, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2010,
43. Грубач М, Организовани криминал у Србији, 2009, стр. 205,
44. http://arhiva.mup.gov.rs/cms_lat/UKP.nsf/sbpok.h?OpenPage# - приступ сајту – септембар 2018,
45. А. Булатовић, Питање о јавном овлашћењу – корен криминала „белог оковратника“, Часопис „Социјална мисао“ 4/2010, Београд,
46. М. Ковачевић Лепојевић, В. Жунџић Павловић, Криминалитет белог оковратника и могућност превенције, Часопис „Социјална мисао“ 4/2010, Београд,
47. Croall, H. (2001) Understanding white collar crime, Buckingham-Philadelphia> Open University Press,
48. Sutherland, E. (1940) “White Collar Criminality”, American Sociological Review,
49. J.C. Spencer, White collar crime, Criminology in transition, London, 1965,

50. Н. Тањевић, Применљивост концепта криминалитета „белог оковратника“ у савременим условима, Часопис „Социјална мисао“ 4/2010, Београд,
51. М. Милутиновић, Криминологија, Београд, 1990,
52. Recless W, „The Crime problem“, New York, 1950, 1955 и 1961. Год,
53. М. Костић, Д. Димовски, Криминалитет „белог оковратника“, Часопис „Социјална мисао“ 4/2010, Београд,
54. Veirne, J. I Messerschmidt, J. (1999) Criminology, Boulder: Westview,
55. Сандуловић А, Криминалитет белог оковратника, мастер рад, Ниш, 2017,
56. <https://web.northeastern.edu/isrd/> - приступ, децембар 2018. Године,
57. Звекић, У, Жртве криминала у земљама у транзицији, Београд, 2001,
58. <http://www.politika.rs/sr/clanak/378209/Kako-je-drzava-izgubila-slucaj-stecajna-mafija> - приступ, децембар 2018. Године,
59. Зорић Ј, Павићевић М. и Стопић М. – Борба против организованог криминала у Србији, 2008,
60. <http://www.istinomer.rs/clanak/1743/Afera-Indeks> приступ, децембар 2018. године
61. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:740979-AFERA-INDEKS-Presuda-nema-ni-na-pomolu> - приступ, децембар 2018. Године
62. <http://www.politika.rs/sr/clanak/26420/Наплатне-рампе-као-рудници-злата> - приступ, децембар 2018. Године,
63. Albanese J, „Women and the Newest Profession: Females as White Collar Criminals, Female criminality, New York, London: Garland publishing,
64. Levi M, M, „Mascilinites and white-collar crime“,
65. Павићевић О, Симеуновић – Патић Б, Србија и (анти)хероји, Београд, 2005,
66. Piccarelli, J.T. (2008) „Transnational Organized Crime“. London - New York: Routledge,
67. Савић, А., Увод у државну безбедност, ВШУП, (2000), Београд,
68. Службени гласник РС", бр. 94/2016 и 87/2018,
69. Службени гласник РС", бр. 72/2009 и 101/2010,
70. Службени гласник РС, бр. 32/2013 и 94/2016,
71. Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011 , 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014,

72. Илић Г, Матић-Бошковић М, Посебне мере тајног прикупљања података у кривичном поступку: поглед из правосуђа, Београд, 2015.
73. „European Court of Human Right, Robathin v. Austria – 30457/06, Judgment 3.7.2012. (Section I)”,
74. Ђурђић В, Кривично процесно право – посебни део, Ниш, 2006,
75. Шкулић М, Кривично процесно право, Београд, 2014,
76. Грубач М, Нове установе и нова решења Законика о кривичном поступку Србије, Београд, 2011,
77. Закон о полицији објављен у "Службеном гласнику РС", бр. 6/2016 24/2018 и 87/2018,
78. <https://sr.wikipedia.org/wiki/Полиграф> - приступ сајту 04.02.2018. године.

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

- ПРОФЕСИОНАЛНИ КРИМИНАЛИТЕТ –

У овом раду представљени су појам, карактеристике и врсте професионалног криминалитета, и то као криминалитета који представља опасност за општу сигурност, јавни ред, правну државу и легалност у привредном и финансијском пословању коме готово ниједна држава у свету није имуна. Пре свега, професионални криминалитет чини вршење различитих кривичних дела у виду сталног занимања, које представља стални или повремено извор зараде односно прихода.

Даље кроз рад обрађена су два основна облика професионалног криминалитета и то организовани криминалитет и криминалитет „белог оковратника“.

Прво је описан историјски развој организованог криминалитета, као и његов појам у домаћој и иностраној литератури, те сличности и разлике организованог криминалитета са сличним појмовима. Након тога дате су дефиниције, основне карактеристике и типичне активности организованог криминалитета, а такође и стање овог криминалитета у Републици Србији.

У другом делу описан је други вид професионалног криминалитета и то криминалитет „белог оковратника“. Овде су, као и код организованог криминалитета, описани историјски развој, дефиниција, обележја и типови криминалитета „белог оковратника“, а такође и распрострањеност овог криминалитета и његово стање у Републици Србији.

На крају су размотрене последице професионалног криминалитета, а такође и мере и радње за његово сузбијање.

Методи којима се аутор користио приликом проучавања и истраживања јесу: нормативни, упоредноправни, дескриптивни метод, студија случаја и социолошки метод, који су пружили довољно сазнања о предмету истраживања и проучавања, на основу чега је изведен закључак да су полазне хипотезе потврђене.

Кључне речи: професионални криминалитет, организовани криминалитет, криминалитет „белог оковратника“, последице, сузбијање

ABSTRACT

- PROFESSIONAL CRIME –

This writing presents the concept, characteristics and types of professional crime, as a crime which poses a threat to general security, public order, the rule of law and legality in economic and financial business, which virtually no country in the world is immune. First of all, professional crime involves the commission of various criminal acts in the form of permanent occupation, which is a permanent or occasional source of salary or income.

Later through the writing, two basic forms of professional crime were processed: organized crime and „white collar“ crime.

First, the historical progress of organized crime is described, then its concept in domestic and foreign literature, and similarities and differences of organized crime with similar terms. Subsequently, definitions, basic characteristics and typical activities of organized crime are given, as well as the situation of this crime in Republic of Serbia.

The second part describes another aspect of professional criminality - the „white collar“ crime. Here, as with organized crime, the historical progress, definitions, characteristics and criminality types of the „white collar“ crime are described, as well as the prevalence of this crime and its situation in Republic of Serbia.

Finally, the consequences of professional crime, as well as actions for its suppression, were considered.

The methods which are used by the author during the research and study are: normative, comparative, descriptive, case study and sociological method, provided sufficient knowledge of the subject of the research and study, which imposed the conclusion that hypotheses were confirmed

Keywords: professional crime, organized crime, the „white collar“ crime, consequences, suppression

БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА

Студент, Радомир (Богослав) Андрић, рођен је 24.03.1993. године у Лесковцу.

Прва 4 разреда основног образовања завршио је у селу Кумареву, поред Лесковца, и то у Основној школи „Радоје Домановић“, док је 5. разред уписао у Основној школи „Светозар Марковић“ у Лесковцу, где је и завршио основно образовање као носилац Вукове дипломе.

Средње образовање је стекао у Гимназији Лесковац, и то на природно – математичком смеру.

Дипломирао је на Правном факултету Универзитета у Нишу дана 26.06.2017. године, са просечном оценом 8,58. У току основних студија написао је више семинарских радова и то „Рим у доба Домината“, „Француски грађански законик“, „Инфлација и антиинфлациона политика“, „Мобинг“, „Дипломатски имунитети и привилегије“, као и стручно – практични рад на тему „Главни претрес“.

Школске 2017/18 године уписао је мастер студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, на општем смеру – ужа кривичноправна научна област. Написао је студијско – истраживачки рад под називом „Појам и врсте професионалног криминалитета“.

Почев од јула 2017. године обавља приправнички стаж у адвокатској канцеларији Цветковић Горана и Небојше у Лесковцу.

Говори енглески језик, а служи се и немачким.